

BIJLAGE 2: CASUSBESCHRIJVINGEN

‘Kennen is het niet, maar we komen elkaar hier wel tegen’

Inhoud

Ten geleide	3
Almere, De Nieuwe Bibliotheek	4
Voorgeschiedenis	4
Opzet en inrichting	6
Ontmoetingsfunctie	7
Reflectie	10
Den Haag, Wijkpark Cromvliet	12
Voorgeschiedenis	12
Opzet en inrichting	14
Ontmoetingsfunctie	16
Reflectie	18
Tilburg, VerHalenHuis	20
Voorgeschiedenis	20
Opzet en inrichting	22
Ontmoetingsfunctie	24
Reflectie	27
Rotterdamse markten	29
Voorgeschiedenis	29
Opzet en inrichting	30
Ontmoetingsfunctie	33
Reflectie	36
Utrecht, Krachtstation Kanaleneiland	37
Voorgeschiedenis	37
Opzet en inrichting	38
Ontmoetingsfunctie	39
Reflectie	41
Bronnen	43

Ten geleide

De afgelopen decennia is Nederland uitgegroeid tot een dynamische migratiesamenleving. De toegenomen diversiteit in sociale, culturele en demografische zin maakt het samenleven in buurten en wijken soms ingewikkeld. Want als achtergronden en leefpatronen uiteenlopen, weten bewoners elkaar minder goed te plaatsen. Om herkenning en contact te bevorderen is volgens onderzoekers en beleidsmakers juist in (super)diverse wijken publieke familiariteit nodig: lichte, spontane en herhaalde vormen van contact in de woonomgeving.

Het Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) onderzocht in 2022 in vijf stedelijke omgevingen hoe publieke familiariteit tot stand komt in wijken met een grote verscheidenheid, en hoe dit kan worden bevorderd. De resultaten van het onderzoek 'Publieke familiariteit in superdiverse wijken' zijn verwerkt in drie losse publicaties die afzonderlijk te downloaden zijn op www.kis.nl:

- Hoofdrapport '*Kennen is het niet, maar we komen elkaar hier wel tegen*'
- Literatuurstudie
- Gebundelde casusbeschrijvingen

Almere, De Nieuwe Bibliotheek

Op het drukke Stadhuisplein in Almere valt het imposante gebouw van De Nieuwe Bibliotheek direct op, het is een icoon op het plein. Al voor de openingstijd staan veel Almeerders voor deze vestiging van de bibliotheek te wachten. Studenten, ouders met jonge kinderen en ouderen, met of zonder migratieachtergrond, het publiek is divers. De roltrap leidt de bezoekers naar de welkomsthal van de bibliotheek. Daar vinden ze een breed aanbod aan faciliteiten, zoals lees-, studie-, en werkplekken, ontmoetingsruimten, activiteiten en natuurlijk een actuele collectie aan boeken. De Nieuwe Bibliotheek heeft als doel zich steeds meer te ontwikkelen van boekenuitleenfabriek tot huiskamer van de stad, gericht op ontmoeting en ontwikkeling.

Voorgeschiedenis

De Nieuwe Bibliotheek is de gemeentelijke, openbare bibliotheek van de stad Almere. Het bibliotheeknetwerk in Almere bestaat eind 2020 uit vier fysieke vestigingen, waarvan Almere Stad op het Stadhuisplein de grootste vestiging is. Almere is de jongste stad van Nederland en pas in 1976 werd de eerste kleine bibliotheek geopend. In 2010 ging de grote centrale bibliotheek aan het Stadhuisplein open.¹

De maatschappelijke functies van de bibliotheek zijn in 2015 helder gedefinieerd met de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob).² Er is een verschuiving van de klassieke uitleenbibliotheek naar de brede maatschappelijke bibliotheek. In het Bibliotheekconvenant 2020-2023 benadrukken bibliotheken in Nederland dat zij een sleutelrol willen spelen bij drie grote maatschappelijke opgaven: het bestrijden van laaggeletterdheid, het bevorderen van digitale inclusie en het stimuleren van persoonlijke ontwikkeling.³

De bibliotheek als ‘third place’

Naast dat De Nieuwe Bibliotheek in het centrum van Almere een plek is voor boeken, kranten en tijdschriften, streeft de bibliotheek ernaar om een plek te zijn voor ontmoeten, leren en ontwikkelen. Annerie Brenninkmeijer, sinds 1 juni directeur van De Nieuwe Bibliotheek in Almere, spreekt van een zogenoemde ‘third place’: ‘Twee jaar geleden hebben wij een nieuwe strategie en visie ontwikkeld. Hoe kunnen we De Nieuwe Bibliotheek de huiskamer van de stad maken? Dat gaat over de zogenoemde ‘third place’-strategie. De bibliotheek als derde plek, naast je thuis (de eerste plek) en werk (de tweede plek), waar gemeenschapsvorming, ontmoeten en ontspannen in de publieke ruimte ontstaat. Een plek waar mensen graag bij elkaar komen als bijvoorbeeld een

1 De Nieuwe Bibliotheek Almere (2021) Meerjarenbeleidsplan. Samen verder in 2021-2024. 2021 11 DNB meerjarenbeleidsplan-2021-2014_def.pdf (denieuwebibliotheek.nl)

2 [wetten.nl - Regeling - Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen - BWBR0035878 \(overheid.nl\)](#)

3 Bibliotheekconvenant 2020-2023 (stichtingspn.nl)

startende ondernemer, als studiegroep als je thuis geen concentratie hebt, of als je graag je digitale vaardigheden wil ontwikkelen. Laagdrempeligheid is hierin heel belangrijk, je kunt altijd instappen en het is gratis. Naar mijn overtuiging gaan we als bibliotheek van 80% van de ruimte gericht op ontmoeting en 20% gericht op de boeken.'

Een afspiegeling van de stad

De vestiging van de bibliotheek is gelegen in het centrum van Almere. Op 1 januari 2022 wonen in de gemeente Almere 217.828 inwoners. Daarvan woont ongeveer de helft in het stadsdeel Almere Stad, waar de vestiging van De Nieuwe Bibliotheek is. In Almere Stad heeft 60,4 procent een migratieachtergrond. Van de inwoners met een migratieachtergrond heeft 30,8 procent een migratieachtergrond buiten Europa.⁴

Door de centrale locatie trekt de bibliotheek bezoekers uit alle wijken van Almere. De gemiddelde afstand tussen de bibliotheken in Almere is dan ook groot. Met vier bibliotheken loopt Almere achter op het landelijke gemiddelde (1 bibliotheek per 15.000 inwoners) en de norm voor grote steden (1 bibliotheek per 30.000).⁵ 'Wat hier rondloopt is de afspiegeling van de stad', vertelt Polly Rademaker, coördinator Laaggeletterdheid en Inburgering. 'Dat past ook bij onze strategie. Wij richten ons op alle Almeerders, de zelfredzame en de minder zelfredzame Almeerder. We proberen een brede groep aan te spreken, aan alle uiteinden van het spectrum van zelfredzaamheid.'

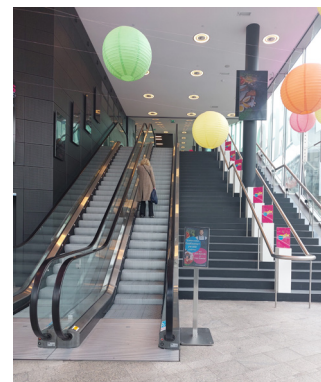
4 KIS wijkmonitor - Demografie - Centrum Almere Stad (kis-wijkmonitor.nl)

5 2021 11 DNB meerjarenbeleidsplan-2021-2014_def.pdf (denieuwebibliotheek.nl)

Front-office medewerker Marion Redeker heeft de bibliotheek in de twaalf jaar dat zij op de vloer staat zien veranderen: 'De vragen die bezoekers stellen, gaan steeds minder over boeken. Het gaat veel meer over hoe sommige dingen werken, bijvoorbeeld: hoe werkt mijn computer? Die vragen veranderen. Je spreekt iedereen en van alles komt binnen. Dat is zo divers, jong en oud, laaggeletterd, intellectueel, alles komt binnen. [...] We hebben ik weet niet hoeveel nationaliteiten in de bibliotheek. En ik merk ook wel dat we steeds meer niet-Nederlandstalige klanten hebben.'

Lokale samenwerking

Vanwege de maatschappelijke doelen die de bibliotheek zichzelf stelt, is goede samenwerking nodig met andere lokale (sociale) partners. De Nieuwe Bibliotheek beschouwt zichzelf steeds meer als netwerkorganisatie, vertelt Brenninkmeijer: 'Een van de dingen waar we in investeren zijn partnerschappen. Hoe kunnen we complementair aan elkaar zijn? Ik merk wel dat je keuzes moet maken in wat je wel en niet kunt doen. Dat is de belangrijkste uitdaging. We moeten het door en met de stad te doen, met lokale partners, verenigingen, met inwoners. Dat is een nieuwe manier van werken die in de bibliotheek die er niet vanzelfsprekend in zit. We bewegen naar een participatiebibliotheek.'

De samenwerking met Hogeschool Windesheim is belangrijk voor de bibliotheek. Op de vierde etage van het pand zijn studieplekken en lesruimten van de hogeschool. Studenten volgen colleges in de bibliotheek en maken regelmatig gebruik van de bibliotheek voor studie- en projectwerk. Rademaker: 'De directeur van Windesheim noemt dit ook wel de 'kennisas'. Hij gelooft dat de student zich moet bewegen in de stad en moet weten wat de bibliotheek hun te bieden heeft. In de toekomst zie je dat wij meer gaan doen op leven lang ontwikkelen en ook nadat je afgestudeerd bent je blijft door ontwikkelen. Daarin zien wij een meerwaarde dat bibliotheek en Windesheim samen in één gebouw zijn.'

Opzet en inrichting

De vestiging van De Nieuwe Bibliotheek is volgens betrokkenen het 'architectonische' visitekaartje voor Almere, het is voor veel bewoners een gebouw dat zij laten zien wanneer er gasten op bezoek zijn. Via de roltrap kom je in de centrale hal, waarna je gelijk bij de informatiebalie uitkomt. De uitstraling van de bibliotheek kan worden omschreven als modern en aantrekkelijk en is goed onderhouden. De centrale hal is ruim en licht opgezet. Achter de informatiebalie staan er medewerkers van de bibliotheek in paarse shirts klaar om vragen van bezoekers te beantwoorden of om de weg te wijzen.

Ontmoetend ontwerp

Het is duidelijk dat in het ontwerp en in de inrichting rekening is gehouden met de ontmoetingsfunctie die de bibliotheek nastreeft. Op de begane grond is veel vrij zitmeubilair aanwezig. Hier zitten ouderen, jongeren en ouders met jonge kinderen. Sinds 2020 beschikt de bibliotheek over een nieuwscafé, een plek waar je een kopje koffie kan drinken en gratis gebruik kunt maken van een groot aanbod van kranten en tijdschriften. 'In het nieuwscafé zitten veel vaste gasten', vertelt de barista van het nieuwscafé. 'Veel mensen komen hier omdat je hier de krant kan lezen of kan werken. Ik zie hier veel diverse bezoekers, studenten die latte macchiato's bestellen of ouderen die rustig een krant lezen.' De toevoeging van het nieuwscafé nodigt bezoekers ertoe uit wat langer te blijven in de bibliotheek, wat de kans groter maakt dat bezoekers elkaar vaker tegenkomen.

De bibliotheek kan gezien worden als een route met oplopende terrasvloeren die de bezoekers leiden van de eerste naar de tweede verdieping. Onderweg zie je kunstwerken, boekenkasten en de talloze zit- en studeerplekken. Daarnaast kan men ook roltrappen nemen naar andere verdiepingen. Vanaf elke verdieping is er zicht op de binnentuin en er zijn veel grote glazen wanden. Bezoekers nemen verschillende routes naar de plek waar wij zij graag willen zijn in de bibliotheek en op hun route komen zij verschillende soorten bezoekers tegen. 'De inrichting zorgt ervoor dat er voor ieder wat wils is. Soms wil je ook lekker zelf kijken. Voor gelijkgezinden, voor ouders met kleine kinderen, studenten, filmliefhebbers. Sommige plekken zijn druk, rumoerig, sommige plekken rustig. Sommige plekken zijn individueel en andere plekken hebben weer groepstafels', vertelt Rademaker.

Inclusieve programmering

De Nieuwe Bibliotheek organiseert een groot aanbod aan activiteiten die aansluiten bij de diverse doelstellingen en doelgroepen die de bibliotheek hoopt te bereiken. Er zijn lezingen, filmavonden, voorleesactiviteiten voor kinderen, er worden schrijvers uitgenodigd en er zijn exposities. Brenninkmeijer: ‘We organiseren activiteiten om verbindingen te maken. Een mooi voorbeeld is de tentoonstelling Women of Almere, dit zijn portretten van Almeerse vrouwen met een migratieachtergrond. Inmiddels zijn er zijn er 87 nationaliteiten vastgelegd. Deze tentoonstelling hangt bij ons, tijdelijk, in De Nieuwe Bibliotheek’. Een andere activiteit waar De Nieuwe Bibliotheek trots op is, is de Human Library. ‘Human Library hebben we diverse keren georganiseerd, dan lees je een mens in plaats van een verhaal. De bezoekers gaan dan in gesprek. Dat kan een vluchteling of travestiet zijn of iemand die geadopteerd is. Mensen mogen vragen stellen. Onbekend maakt onbemind. Dan krijg je door vragen te stellen een milder gevoel’, aldus Rademaker.

Daarnaast is er ook een breed aanbod om voor het bevorderen van de participatie en informatiesamenleving en geletterdheid. Een taalcafé, inloopsprekuren en workshops over digitale vaardigheden en de digitale overheid worden aangeboden. Een voorbeeld hiervan is de workshop Klik en Tik. Dit is een inloopworkshop voor beginners op de computer waar deelnemers computervaardigheden leren. Een deelnemer vertelt over haar ervaring: ‘Ik ben zes jaar geleden uit Syrië gekomen. Ik kom graag bij de Klik en Tik-workshop in de bibliotheek. Een hele diverse groep. We kletsen wat en vertellen over ons leven. In de wijk kom ik nu wel eens mensen uit de bieb tegen. Iedereen die hier komt vindt boeken leuk. Door het aanbod, zoals workshops, van de bibliotheek kom ik hiernaar toe.’

Ontmoetingsfunctie

Het is een nadrukkelijk streven van De Nieuwe Bibliotheek om een huiskamer van de stad te zijn voor de inwoners van Almere, een plek waar ontmoeting centraal staat. Front office-medewerker Redeker ziet dat bezoekers hun weg vinden naar de bibliotheek als zij een vraag hebben op verschillende levensdomeinen: ‘Ik krijg veel opmerkingen als ‘ik wist het niet meer, dus ik ga maar naar de bibliotheek’. Dat is heel fijn om te horen. Dat betekent dat wij een veilige en laagdrempelige plek zijn voor inwoners om hun vragen te stellen. We hebben ook vaak genoeg het antwoord voor ze. Het zijn hele diverse vragen en vaak raak je dan in gesprek met iemand. Ook soms de vraag: ‘Waar kan ik nou wat vinden in de stad?’ Doordat de bibliotheek als belangrijk portaal voor vragen wordt gezien, weet ook de minder zelfredzame groep de plek goed te vinden.’

Een tweede huiskamer voor verschillende groepen

De bezoekers van De Nieuwe Bibliotheek in Almere komen uit verschillende wijken van Almere, zoals Almere Haven of Almere Poort. Ongeacht de reisafstand, trekken zij naar het centrum toe. In het nieuwscafé in de centrale hal zit een vader aan een kopje koffie terwijl zijn dochtertje door een kinderboek bladert. ‘Wij komen hier heel graag, eigenlijk wekelijks op mijn papa-dag’, vertelt hij. ‘Wij komen met de auto, dat is ongeveer een kwartiertje rijden. We zoeken samen een boek uit, gaan hier even rustig zitten en maken een praatje met wat mensen. Mijn vrouw komt hier ook graag op de voorleesochtenden voor kinderen. Daar ontmoet zij dan andere moeders en vindt dat contact prettig.’

In het nieuwscafé zitten ook twee studenten aan een tafel te schaken. Ze vertellen dat ze graag naar deze bibliotheek komen in Almere. Ze zijn hier met een vriendengroep: ‘Wij studeren zelf in Amsterdam en vrienden van ons aan de Hogeschool Windesheim. De een gaat naar de vierde etage om te studeren en wij komen hier vooral om te schaken aan deze tafel. Het is een fijne plek, er zijn veel rustige plekken om lekker te zitten en je even terug te trekken. Iedereen gaat gewoon zijn gang.’

De stadsfunctie van de bibliotheek in het centrum biedt de mogelijkheid om een brede groep Almeerders aan te trekken en samen te brengen in een ruimte. ‘We zien mensen die met een buddy hier zitten en die elkaar helpen om Nederlands te leren. Tijdens de examentijd wordt hier vaak bijles gegeven. Daarnaast zien we dat vrijwilligers hier komen met mensen en de bibliotheek gebruiken als een werkplek. Deze mensen komen niet naar de bibliotheek omdat er wat wordt georganiseerd, maar zij gebruiken het echt als een tweede huiskamer’, zegt Rademaker.

Naast deze stadsfunctie, is ook de wijkfunctie van de bibliotheek ook belangrijk. Met name voor mensen in een kwetsbare positie. ‘Veel mensen bewegen hierheen met bijvoorbeeld de auto’, vertelt Brenninkmeijer. ‘De fysieke mobiliteit van mensen is natuurlijk wat beperkter als je een kleinere beurs hebt of kwetsbaar bent. Daarom is het belangrijk om als bibliotheek in de toekomst ook nog meer een wijkfunctie te hebben.’ Op dit moment vervult De Nieuwe Bibliotheek haar wijkfunctie door verschillende activiteiten, bijvoorbeeld door met een bakfiets de wijken in te gaan en voor te lezen of het organiseren van leesclubs in buurthuizen.

Het stimuleren van spontane ontmoetingen

De bibliothecaris ziet vooral kleinere en vluchtige momenten van contact ontstaan tussen de bezoekers van de bibliotheek. ‘Op de vierde verdieping hebben we veel computers bij elkaar en dan zie je wel dat mensen elkaar helpen. Meestal vragen ze eerst de bibliothecaris om hulp, maar soms zegt een klant dan dat hij het wel weet en kan helpen. We hadden laatst ook een Engelstalige manier en een oudere dame die een kopie wilde maken. En hij heeft haar toen geholpen. Zij sprak eigenlijk geen Engels en die man had de pas en die begreep de printer. Dat is ook zo’n ontmoeting tussen twee onbekenden die over alle taalbarrières heen elkaar helpen. Het zijn kleinere momenten van contact.’

Maar de rol van de bibliotheek als publieke ruimte waar ontmoetingen kunnen plaatsvinden, is niet vanzelfsprekend. De sociale taak van de front office-medewerkers kan een uitdaging zijn, zegt ook Rademaker: ‘Het is mijn doel dat iedere klant zich gehoord en gezien voelt. En dat we gastvrij zijn en daardoor die huiskamer uitstralen, je houding en bejegening en op mensen afstappen. Maar hoe kun je op de vloer tussen onbekende bezoekers het contact stimuleren? Waar we nu vooral mee bezig zijn is de activiteiten bedenken als een middel. Ik denk dat het voor mij lastig te zien is of mensen elkaar spontaan aan het ontmoeten zijn. Dan neem ik misschien gelijk aan dat ze elkaar al kennen. Ik denk dat we moeten blijven nadenken over hoe we spontane ontmoetingen kunnen stimuleren.’

Het Taalcafé als trekpleister voor nieuwkomers

Op maandag en donderdag wordt het Taalcafé georganiseerd. Tijdens het Taalcafé oefenen deelnemers in groepsverband met de Nederlandse taal, onder leiding van een vrijwilliger. Elke week worden er andere mensen aan de tafels gezet, om steeds weer andere mensen te spreken. Sommige blijven na afloop van het oefenen nog even hangen om na te praten. Op de maandagochtend is het taalcafé drukbezocht. In totaal zitten er vier tafels vol met Almeerders met verschillende achtergronden klaar met een vrijwilliger om te oefenen met de Nederlandse taal. Rondom de tafels zijn studeerplekken en zitten studenten rustig achter hun laptop te werken. Mensen begroeten elkaar en er is herkenning. 'Leuk je weer te zien,' klinkt het rond de tafels. Iedereen mag zichzelf even voorstellen. Er is grote verscheidenheid aan herkomstlanden, Indonesië, Pakistan, Irak, Marokko, Griekenland en Engeland.

Het Taalcafé is een plek voor de deelnemers, voornamelijk Almeerders met een migratieachtergrond, om elkaar herhaaldelijk te ontmoeten. 'Bezoekers komen voor de taal en gaan weg met een sociaal netwerk', vertelt Rademaker. 'Je ziet daar echt verbinding ontstaan tussen mensen met koffie en thee. Je ziet dat ze na afloop hier blijven zitten of kletsen. Er zei laatst iemand heel mooi: nu leer ik andere mensen kennen die hetzelfde probleem hebben en dan weet je dat je niet alleen bent.'

Een deelnemster aan het Taalcafé vertelt over haar ervaringen: 'In de klas van de taallessen kan ik niet zo goed praten, dan is het alleen maar woorden leren. Hier kan ik in gesprek met mensen. Ik ben nu ongeveer twee jaar in Nederland. Een vriendin van mij vertelde over deze activiteit, en nu kom ik er elke week'. Het Taalcafé is een kans om de taal te leren en er is ruimte om wat fouten te

maken. Daarnaast is het een mooie plek om mensen te ontmoeten. 'Het is saai om gewoon zo thuis te zitten, zonder werk', vertelt een deelnemer. 'Het is leuk om hier dan mensen te ontmoeten en die elke week weer te zien. Eerst was het best spannend om alleen naar de markt hier op het plein te gaan, maar nu niet meer, want nu kom ik mensen tegen die ik ken van het Taalcafé.'

Succesfactoren volgens geïnterviewden

- De uitstraling van de bibliotheek is aantrekkelijk, goed onderhouden en gezellig. Het is daardoor een prettige verblijfsplek.
- In de inrichting wordt rekening gehouden met de ontmoetingsfunctie, ook met het oog op de toekomst. Er is veel zitmeubilair en er zijn altijd vrije zitruimtes beschikbaar, waar je zonder doel gewoon kunt 'zijn'.
- Door onder andere het nieuwscafé en de studeer-/leesplekken kunnen bezoekers ongedwongen tijd doorbrengen in de bibliotheek.
- De inrichting biedt ruimte voor diverse behoeften van bezoekers: sommige plekken zijn rumoerig, waar andere delen van de bibliotheek rustiger zijn. Sommige plekken zijn meer gericht op individuele bezoekers (studeerplekken en leesbanken) en andere plekken hebben groepstafels.
- De Nieuwe Bibliotheek heeft een groot aanbod aan activiteiten, die structureel terugkomen in de programmering. Dit biedt de mogelijkheid voor bezoekers om elkaar herhaaldelijk te ontmoeten.

Reflectie

Ruimte voor anonimiteit en intimiteit

In De Nieuwe Bibliotheek in het centrum van Almere is ruimte voor het individu en voor collectiviteit. De bezoeker kan hierin zelf een keuze maken. De omvang van het gebouw en de diverse plekken in de bibliotheek bieden hier ook ruimte voor. Als individu kun je behoefte hebben aan de anonimiteit die een grote en drukke publieke ruimte kan bieden. In de bibliotheek kun je je terugtrekken, een kop koffie drinken, een boek uitzoeken of achter de computer zitten. Daarnaast is er ook ruimte voor intimiteit. Door het diverse aanbod in kleinere zaaltjes ontstaan er herhaaldelijke (lichte) ontmoetingen tussen deelnemers.

Zij zijn op zoek naar contact en verbinding en dat kunnen zij vinden door het aanbod van de bibliotheek. In de centrale hal en door het gebouw heen worden de behoeften gecombineerd en treffen verschillende bezoekers elkaar. Wat De Nieuwe Bibliotheek tot een prettige ruimte maakt, is dat de Almeerder mét en zonder doel hier terecht kan. Dit sluit aan bij het onderzoek van Blokland (2011) die stelt dat vanzelfsprekendheid een randvoorwaarde is voor het stimuleren van publieke familiariteit.

Een lappendeken aan functies voor alle Almeerders

Op elke verdieping van de bibliotheek zijn diverse functies met elkaar gemengd. Studeerplekken, grote tafels, leesbanken. Tijdens een Taalcafé zitten jonge studenten verderop te studeren en in het Nieuwscafé zitten ouderen een kop koffie te drinken, terwijl aan de tafel ernaast een vrijwilliger Nederlandse taalless geeft. Er ontstaat een lappendeken aan functies in een ruimte en daarmee ook een diversiteit aan bezoekers. Elke bezoeker maakt op zijn eigen manier gebruik van de ruimten in de bibliotheek. Dit sluit aan bij het onderzoek van Eijk en Schreuders (2011) die stellen dat multifunctionaliteit, ruimte voor routines en verschillende routes, een belangrijke voorwaarde is voor succesvolle interactie in publieke ruimten. De verschillende gebruikersgroepen hebben weinig gerichte interactie met elkaar, maar delen wel de ruimte. De bibliotheek biedt kansen voor de bezoekers om elkaar te herkennen, erkennen en vertrouwd met elkaar te raken, wat bij kan dragen aan het vergroten van publieke familiariteit (RMO, 2005).

Het belang van herhaling

De structurele mogelijkheid tot (lichte) ontmoeting is een succesfactor in het stimuleren van publieke familiariteit (WRR, 2020). Op twee manieren komt dit tot uiting bij De Nieuwe Bibliotheek. Allereerst in de fysieke inrichting. In de bibliotheek zijn altijd vrije zitruimtes beschikbaar, waar je zonder doel als bezoeker gewoon kunt zijn en kunt verblijven. Het zijn prettige, vaste en vrijblijvende plekken die ervoor zorgen dat bezoekers terugkeren en elkaar gaan herkennen in die ruimten, zoals het Nieuwscafé of de studeerplekken op de vierde etage. Ten tweede is er sprake van een structureel aanbod wat niet expliciet is gericht op ontmoeting, maar waardoor bezoekers wel regelmatig terugkeren naar de bibliotheek en elkaar daar herhaaldelijk ontmoeten.

Onderzoeksmethode

Deze casusbeschrijving is onderdeel van het project Publieke familiariteit in de (super)diverse wijk van Kennisplatform Inclusief Samenleven. Voor deze casusbeschrijving zijn de onderzoekers twee keer bij het De Nieuwe Bibliotheek geweest in de zomer en het najaar van 2022. Tijdens deze bezoeken hebben de onderzoekers observaties gedaan, zijn er informele gesprekken gevoerd met bezoekers en vrijwilligers en zijn verschillende medewerkers en betrokkenen geïnterviewd. In totaal zijn er tien bezoekers van de bibliotheek gesproken tijdens observaties en gedurende activiteiten. Er zijn zes diepte-interviews afgenomen met een frontofficemedewerker, de directeur en de coördinator Laaggeletterdheid en Inburgering van De Nieuwe Bibliotheek, een wijkteammedewerker Almere Haven en twee beleidsmedewerkers van gemeente Almere.

Den Haag, Wijkpark Cromvliet

Het Cromvlietplein in de Haagse Molenwijk is de afgelopen jaren getransformeerd tot een groot multifunctioneel wijkpark. Al twee decennia bood het plein plaats aan een stadsboerderij, buurttuinen en speelruimte voor een school, maar verder waren alleen de randen van het plein toegankelijk. De feestelijke opening van het nieuwe Wijkpark Cromvliet vond plaats in september 2021. Omwonenden maakten kennis met een innovatieve ondergrondse waterbuffer, speelgelegenheid en een podium voor jongeren. Voor een consumptie kan men terecht bij De Koffiemolen in de stadsboerderij. Bewoners zijn blij met het vernieuwde het park, maar zien ook ruimte voor verbetering.

Voorgeschiedenis⁶

In het coalitieakkoord 2014-2018 onderstreepte de gemeente Den Haag het belang van groene openbare ruimtes die uitnodigen tot ontmoeting, spelen, ontspannen, feesten en genieten. Toenmalig wethouder Rabin Baldewsingh van Sociale Zaken, die ook stadsdeelwethouder van Laak was, greep deze ambitie aan voor een vernieuwing van het Cromvlietplein in de Haagse Molenwijk, onderdeel van het superdiverse stadsdeel Laak. De Molenwijk is van

oudsher een superdiverse wijk. De grootste groepen met een migratieachtergrond waren en zijn bewoners met een Marokkaanse of Turkse achtergrond. Met name het aandeel EU-migranten uit Polen en Bulgarije is de laatste jaren sterk toegenomen. Het verloop in de wijk is hoog: er vertrekken veel mensen relatief snel naar een andere woning buiten de wijk, waardoor de betrokkenheid bij voorzieningen of activiteiten wat lager is. In de wijk zijn de armoedecijfers hoog en ongeveer driekwart van de woningen is (sociale) huur.

⁶ Deze paragraaf is deels gebaseerd op het hoofdstuk 'Wijkpark vernieuwd met denk- en doekracht van bewoners: klimaatadaptief wijkpark Cromvliet in Laak, Den Haag' in het *Inspiratieboek Opgaven verbinden in de wijk* (Uyterlinde, M., A. Kunst en A. Van Hal, 2021).

De gemeente koos bij de herinrichting van het park voor een nauwe samenwerking met bewoners, om samen de verschillende opgaven met elkaar te verbinden: sociale cohesie, eigenaarschap, duurzaamheid, klimaatadaptatie en werkgelegenheid. Het eerste ontwerp van het park en de straten eromheen is samen met bewoners gemaakt. Dat gebeurde tijdens bewonersavonden en persoonlijke gesprekken.⁷

⁷ [Cromvlietplein is veranderd in wijkpark met Urban Waterbuffer - Klimaatadaptatie \(klimaatadaptatienederland.nl\)](https://www.klimaatadaptatienederland.nl)

Om de gebruiks- en ontmoetingsfunctie van het wijkpark te verbeteren zijn allerlei nieuwe functies toegevoegd, zoals een speeltuin, een koffiepoint en een podium voor jongeren. In 2019 kreeg de gemeente dankzij Europese subsidies een kans om een innovatieve waterbuffer aan te leggen, waarmee regenwater niet meer terecht komt in het riool, maar wordt opgevangen in de diepe ondergrond. Het opgeslagen water kan in tijden van droogte omhoog gepompt worden en gebruikt worden voor de stadsboerderij, de planten, bomen en moestuinen in het wijkpark. In september 2021 is het vernieuwde wijkpark feestelijk geopend door toenmalig wijkwethouder Van Tongeren, de opvolger van Baldewsingh.

Opzet en inrichting

Alle ruimte is benut

Het wijkpark is opgezet als een zogenoemd ‘landschappelijk park’; een licht heuvelachtig landschap en een rijke gevarieerde beplanting wat de biodiversiteit ten goede moet komen. De inrichting zou beweging moeten prikkelen, met activiteiten en evenementen die de sociale cohesie moet doen toenemen. Momenteel is er geen enkel stuk grond in het park dat niet wordt benut. Zo’n 40% van het park is bestemd voor de stadsboerderij, dus wanneer je binnenkomt is het eerste dat opvalt de grote hoeveelheid groen. Ook de vrije speelruimte voor de school, de buurttuinen en de stukken gras tussen de verschillende ‘functies’ zorgen voor een ruime en aantrekkelijke uitstraling.

Overdag kunnen jonge kinderen terecht bij de speelgelegenheid en de voetbal-kooi. 's Avonds is er een podium waar jongeren kunnen optreden. Dat er geen ‘lege’ plekken zijn in het park, is een bewuste keuze geweest, zegt wijkmake-laar Jurienne Hollaar: ‘Alle plek is benut. We willen dingen gunnen aan Laak. Alleen de buurttuinen en ruimte voor de school zijn niet voor de direct omwo-nenden. Dat heeft te maken met afspraken binnen de gemeente. Daarnaast zijn er locaties voor basisscholen gealloceerd. Daar kunnen kinderen van de grote basisscholen in de omgeving op een veilige plek spelen.’ Diverse bezoekers die we spreken geven echter aan dat zij ook graag ruimte hadden gezien voor ‘vrije’ activiteiten, zoals een picknicktafel of een veldje waar mensen kunnen pick-nicken, op een manier die niet ten koste gaat van de veiligheid. Helga de Kok, voorzitter van bewonersorganisatie Laak-Noord, zegt het jammer te vinden dat er geen ruimte is voor evenementen die de wijkvereniging organiseert.

Hoewel het park in de nazomer van 2021 geopend is, is een klein jaar later nog niet alles operationeel. Voor het activeren van de waterbuffer wacht men nog op een vergunning van de gemeente. Wel kunnen bewoners gebruikmaken van het grootste deel van het park, en 's avonds is ook de vergaderruimte van de stadsboerderij beschikbaar voor organisaties: ‘Zij kunnen dan zelf een afspraak maken voor gebruik en krijgen een sleutel te leen, op goed vertrouwen’, vertelt stadsboerderij-coördinator Hans de Rijk. Een dergelijke constructie wordt ook overwogen voor de koffiecokner. ‘Ook is er nog geen parkbeheerder, waardoor toezicht op leefbaarheid een uitdaging blijft.’

Proces met bewoners

Bij de ontwikkeling van het park en het toevoegen van verschillende functies zijn bewoners veelvuldig geconsulteerd. Namens de Coalitie Laak – een samenwerking tussen gemeente, corporaties en wijkpartners zoals welzijnsorganisaties – werd wijkmakelaar Hollaar ingeschakeld om het proces met bewoners te coördineren. Hollaar, zelf woonachtig in Laak, legde contact met alle relevante wijkorganisaties en sleutelpersonen en betrok ze bij het ontwerpproces. Volgens Hollaar was het participatieproces bij de vernieuwing van het park was goed voor de algehele betrokkenheid in de wijk, maar er zat een grote wachttijd tussen de verschillende ontwikkelingen en toevoegingen in de ruimte. De architect maakte een voorlopig ontwerp gemaakt, maar gaandeweg bleek dat niet alle wensen van bewoners konden worden ingewilligd.

De bewoners kregen het gevoel dat ze beperkt invloed konden uitoefenen, zegt Hollaar. Hij vult aan: ‘Mensen zien het dan snel als verspilling. Het is lastig uitlegbaar dat er drie miljoen aan dit park wordt uitgegeven, in een wijk waar driekwart van de inwoners amper rond kan komen. Mensen snappen niet dat dit potje van de gemeente niet zomaar aan werkgelegenheid kan worden uitgegeven, en dat als je nee zegt tegen dit potje, dat het dan gewoon naar een ander ruimtelijk project in Den Haag gaat.’ Ondanks de beperkingen door wet- en regelgeving ziet hij wel dat het park veel gezelliger en ‘intelligenter’ is geworden, met ruimte voor veel doelgroepen, met zitranden.

Activiteiten rond de stadsboerderij

Parallel aan de activiteiten voor de kinderen en soms ook ouderen, kunnen in het leslokaal van de stadsboerderij ook bijeenkomsten worden georganiseerd. In het pand van de stadsboerderij is in de zomer van 2022 koffi corner De Koffiemolen geopend, waar bezoekers kun je terecht voor een drankje. De zaak wordt gerund door een medewerker met een STIP-baan, een gesubsidieerde baan voor Hagenaars die al een lange tijd een bijstandsuitkering ontvangen. De STIP-baan is onderdeel van de 12% van het investeringsbudget dat is bestemd voor maatschappelijke projecten in het park.

Bewoners zouden het mooi vinden als er bij De Koffiemolen ook andere activiteiten kunnen gaan plaatsvinden. Roos, de beheerder van De Koffiemolen, geeft aan: ‘We willen ook kijken of we hier schoolmaaltijden voor kinderen kunnen organiseren, samen met de ‘alternatieve’ voedselbank, voor mensen die niet in aanmerking komen voor de normale voedselbank. Die maaltijden kunnen in de koffi corner, maar de oudjes zouden ook toegang kunnen krijgen tot de stadsboerderij om daar ’s avonds samen te eten. Daar is een keuken.’ Roos geeft aan dat er meer reuring nodig is om De Koffiemolen te doen slagen: ‘Eigenlijk zou ik willen dat de hangjongeren hier kunnen komen en als we dan wifi hebben. Het scheelt enorm als het ‘hun plek’ is. Met wifi gedragen ze zich en daardoor heb je veel minder overlast.’ Ook denkt zij dat een makkelijkere doorloop vanuit de boerderij, zou kunnen helpen bij de populariteit van de koffiemolen. Daarbij is het niet helpend dat de STIP-medewerker zelf weinig besluiten kan nemen, maar bij verschillende partijen om toestemming moet vragen.

Toezicht

Verschillende bewoners die we spreken klagen over het afval in het park. Sinds de opening moest de schoonmaak worden opgeschaald vanwege het intensieve gebruik – volgens Hollaar is het een goed teken dat het park in elk geval gebruikt wordt. Maar er zijn ook bewoners die er door het afval niet meer willen zitten. Ondanks dat er goed en vaak wordt schoongemaakt, is het park wel snel rommelig, aldus bewoners. Ook is er een roep om meer (camera)toezicht in het park, mede als gevolg van de mishandeling van twee koeien van de stadsboerderij. Geïnterviewden vertellen dat inmiddels iedereen weet wie het heeft gedaan, of wel iemand kent die heeft toegekeken. Hoewel de waakzaamheid voor dit soort ontwikkelingen groot is, constateren zij tegelijkertijd een heel lage meldingsbereidheid in de wijk. Helga de Kok, voorzitter van bewonersorganisatie Laak-Noord: 'Er zou cameratoezicht moeten komen, zodat je actie kunt ondernemen. Ter bescherming van de dieren en van andere kinderen, als het draait om de dieren heb je ook geen last van privacyregels. Voor mijn part komt er een dummy, het gaat om de werking dat zo'n ding er hangt.'

Ontmoetingsfunctie

Ontmoeten in Molenwijk

Over het algemeen vinden bewoners die we hebben gesproken dat het samenleven in Molenwijk goed gaat. Bewoners zijn tolerant en behulpzaam naar elkaar toe. Roos, de beheerder van De Koffiemolen, vertelt dat ze vaak bekenden tegenkomt als ze door het park loopt of fietst: 'Ik ken zelf heel veel mensen in de wijk. Het park helpt niet voor participatie of voor echte contacten en vriendschappen. Maar ik hoor wel steeds "hoi Roos!", dus mensen groeten elkaar wel.' Naast enkele problemen met 'hangjongeren' en overlast, zien bewoners die er al lang wonen ook dat er sprake is van terugtrekgedrag. 'Er zijn mensen zonder migratieachtergrond die liever in een buurt wonen zonder grote diversiteit, en daarom op zichzelf zijn. Vooral de taalbarrière tussen burens wordt als een pijnpunt gezien wanneer je bijvoorbeeld slecht ter been bent en hulpbehoevend wordt,' vertelt De Kok.

Iets te doen voor alle groepen

Het was voor de gemeente een expliciet doel om de ontmoetingsfunctie van het Wijkpark Cromvliet te versterken. Zo komen de verschillende paden samen in het parkhart; een ruimte voor ontmoeting met plaats voor het houden van een klein evenement. Bijna alle bewoners met wie is gesproken, vinden dat het park in vergelijking met vroeger meer uitnodigend is geworden. Voor kleinere kinderen is er veel speelruimte en voor de oudere kinderen is er de voetbalkooi en het podium. Wel zien bewoners dat er minder tieners rondlopen op het park dan eerst. Ook zien de beheerders van de stadsboerderij dat mensen sinds de opening na de coronacrisis een stuk makkelijker binnenlopen.

Roos wijst erop dat het niet altijd haalbaar is om intensief contact te stimuleren: ‘Mensen vinden het ook leuk om feestjes te organiseren voor hun eigen culturele groep. Er is vaak alleen sprake van een uitgebreider praatje wanneer ze iets gemeen hebben, bijvoorbeeld bij de speelplaats.’ Over het algemeen lukt het goed om alle verschillende groepen uit de wijk naar het park toe te trekken. Er is iets te doen voor alle leeftijden. Daardoor ontstaat een manier van bekendheid met elkaar die uitnodigt tot even ‘hallo zeggen’. Dat sommige groepen met een vluchtelingenachtergrond minder vaak te zien zijn in het park, heeft volgens een bewoner eerder te maken met de grotere gerichtheid van deze groepen op het eigen huishouden en het gezin.

De stadsboerderij als vliegwiel van het park

Veel ontmoetingen die in het Wijkpark plaatsvinden, spelen zich af op het terrein van de stadsboerderij. ‘Voor de Haagse stadsboerderijen is er al een langere traditie om na te denken over hoe je mensen langer vast kunt houden in de boerderij’, vertelt De Rijk. In de functieomschrijving van de medewerkers staat al sinds 2002 dat er aandacht moet zijn voor de link van de stadsboerderij met de omliggende wijk. Met de vernieuwing van het wijkpark is dat gedachtegoed meegenomen en verder uitgewerkt. Zo hebben medewerkers een keer een ouderenmiddag georganiseerd. Ook zijn er in het leslokaal van de stadsboerderij een lesscherf geïnstalleerd, die ervoor zorgen dat ruimtes ook voor andere bijeenkomsten kunnen worden benut. Die ontwikkelingen zien en een plek geven in het leslokaal wordt door hen gefaciliteerd. Het wordt wel als probleem ervaren dat in Laak de ouderbetrokkenheid laag is – de stadsboerderij lijkt volgens een medewerker soms wel een informele kinderopvang: ‘Daarom is het extra belangrijk om ook ouders vast te houden op de boerderij.’

‘Het helpt dat de Haagse stadsboerderijen met betaalde krachten werken – op deze manier wordt gewaarborgd dat zij tijd kunnen maken voor actuele ontwikkelingen in de wijk. Soms wordt de stadsboerderij gebruikt als stembureau, soms zit er een begeleider van de Raad van de Kinderbescherming of heeft de wijkagent er een inloopspreekuur’, vertelt De Rijk. ‘Op andere momenten kunnen bewoners er zelf terecht, zolang de bijeenkomst maar iets te maken heeft met een ontwikkeling uit de wijk.’ Voor bijeenkomsten worden 3 tarieven gehanteerd: een 0-tarief, een sociaal tarief van 37,50 voor een dagdeel en een commercieel tarief voor 75 euro per dagdeel. Steeds wordt door de beheerder de afweging gemaakt wat je als organisatie voor de buurt betekent of eventueel kunt betekenen.

De toegevoegde waarde van professionals

‘Sinds de opening van het park wordt er rond de stadsboerderij gekeken naar de toegevoegde waarde van een extra beheerder voor de andere functies van het park,’ vertelt De Rijk. ‘Die parkbeheerder kan meer op ontmoeting kan inzetten. Iemand die uit de wijk komt en die bewoners kennen. De beheerder kan vanuit De Koffiemolen, de koffiecorner van de stadsboerderij, opereren en inspelen op vragen van de wijk.’ Ook Roos ziet in haar dagelijkse werkzaamheden dat er ruimte moet zijn om mee te bewegen met de wijk. Daar zou een parkbeheerder bij kunnen helpen. Ook bewoners willen graag dat er een parkbeheerder komt.

Succesfactoren volgens geïnterviewden

- Door de vernieuwing van het park is de uitstraling volgens veel bewoners sterk verbeterd en het park ligt op een centrale plek in de wijk. Daardoor lopen bewoners vanzelfsprekend door het park, als zij van de ene naar de andere plek in de wijk willen komen.
- Door onder andere de zitranden bij de speeltuin kunnen bezoekers ongedwongen tijd doorbrengen in het park.
- De inrichting biedt ruimte voor de behoeften van verschillende bezoekers: er zijn plekken voor alle leeftijden.
- De stadsboerderij en de kofficorner functioneren als vliegwiel van het park. Er is ruimte beschikbaar om activiteiten te organiseren voor de wijk, met lage tarieven voor wijkbewoners die activiteiten voor Molenwijk willen organiseren.

Reflectie

Veiligheidsdilemma

Bij de vernieuwing van het wijkpark Cromvliet zijn een aantal keuzes gemaakt om de veiligheid in en rond het park te vergroten. Zo is alle beschikbare ruimte benut, zodat er minder snel ruimte wordt toegeëigend door jongeren die voor overlast zouden kunnen zorgen. Om dezelfde reden zijn er relatief weinig zitplekken en staan er hekken om de stadsboerderij. Ook zijn er weinig bomen geplaatst, zodat het park nu opener oogt en de politie en andere toezichhouders makkelijker overzicht hebben. Deze keuzes lijken invloed te hebben op de ontmoetingsfunctie van het park. Zo oogt het in sommige opzichten wat ongezellig, wat niet bevorderlijk is voor de aantrekkingskracht. Tegelijkertijd hechten

de geïnterviewden aan veiligheid in en rond het park en vinden ze het belangrijk om overlast en afval te verminderen, zodat bewoners graag gebruik blijven maken van het park. Zowel bij de vernieuwing van het wijkpark als het beheer ervan, lijkt men te balanceren tussen veiligheid en aantrekkelijkheid.

De rol van professionals

Het aanbod van de kinderboerderij en de aanwezigheid van een speeltuin zorgen ervoor dat ouders regelmatig terugkeren naar het park en elkaar daar herhaaldelijk ontmoeten. In de programmering van de stadsboerderij en de Koffiemolen is er de mogelijkheid om structureel aanbod aan te bieden, waarbij er een sociaal tarief gehanteerd kan worden voor de bewoners met lage inkomens. Maar de toegang tot de stadsboerderij en de koffiemolen is nu dusdanig afgesloten, dat bewoners deze ruimtes niet altijd goed weten te vinden; vooralsnog zijn het daardoor geen plekken waar mensen elkaar vanzelfsprekend ontmoeten. Zo wordt het podium voor jongeren nu niet goed gebruikt, omdat de geluidstechnische faciliteiten nog op zich laten wachten. Wellicht is professionele ondersteuning wenselijk om de ontmoetingsfunctie en het gebruik van het park te vergroten, bijvoorbeeld in de vorm van een parkbeheerder.

Kinderen als verbindende factor

Het wijkpark Cromvliet lijkt het meest te worden gebruikt door ouders met kinderen. Onderzoek (Kirsten, 2006) laat zien dat kinderen vaak een verbindende factor zijn op ontmoetingsplekken. Bij de speeltuin raken ouders vanzelfsprekend met elkaar bekend en kunnen zij van gedachten uitwisselen over het ouderschap. Vanwege kinderen is er vaak sprake van een vaste weekstructuur, waardoor ouders elkaar vaak op dezelfde momenten treffen,

dergelijke herhaalde ontmoetingen kunnen helpen om publieke familiariteit op te bouwen. Een keerzijde hiervan is dat hierdoor geregeld sprake kan zijn van parochialisering – bepaalde groepen trekken specifieke publieke plekken naar zich toe – waardoor andere gebruikers zich buitengesloten kunnen voelen. De onvrede onder sommige geïnterviewden over het afval dat sommige ouders achterlaten bij de speeltuin, illustreert deze gevoelens.

Onderzoeksmethode

Deze casusbeschrijving is onderdeel van het project Publieke familiariteit in de (super)diverse wijk van Kennisplatform Inclusief Samenleven. Voor deze casusbeschrijving zijn de onderzoekers twee keer bij het wijkpark Cromvliet geweest in de zomer en het najaar van 2022. Tijdens deze bezoeken zijn er observaties gedaan, informele gesprekken gevoerd met bezoekers en vrijwilligers, en zijn een aantal betrokkene geïnterviewd: een wijkmakelaar, de voorzitter van de bewonersorganisatie Laak-Noord, de coördinator van de stadsboerderij en de beheerder van De Koffiemolen. Tijdens de bezoeken zijn in totaal acht bezoekers gesproken.

Tilburg, VerHalenHuis

Op het Wagnerplein in Tilburg Noord staat het VerHalenHuis. Het moderne gebouw opende zijn deuren in mei 2018 en biedt ruimte aan de bibliotheek, Het Ronde Tafelhuis (centrum voor religie en cultuur) en de Stadswinkel (het loket van de gemeente). Het gebouw is in eigendom van Bibliotheek Midden-Brabant die de samenwerking met het Ronde Tafelhuis en de stadswinkel een 'gouden greep' noemt. Bij het inrichten van deze locatie waren ontmoeting en samenwerking een van de doelen. Het VerHalenHuis staat op een kruispunt van meerdere superdiverse wijken in Tilburg Noord, een stadsdeel met 120 verschillende nationaliteiten.

Voorgeschiedenis

Het Wagnerplein in Tilburg Noord is vanaf 2016 heringericht. Dit startte met de sloop van de Driekoningenkerk en de voormalige bibliotheek. Vervolgens is het winkelcentrum gerenoveerd en zijn nieuwe woningen boven de winkels gebouwd. Ook werd een nieuw sportcomplex en zorgcentrum gebouwd. Bij de herontwikkeling is plaats gemaakt voor het VerHalenHuis. In 2018 huisvesten zich hier drie organisaties onder één dak: de bibliotheek, het Ronde Tafelhuis en de Stadswinkel-Noord. Het VerHalenHuis ontstond al twee jaar eerder, toen de drie organisaties een nieuw onderkomen zochten wegens de herontwikkeling van het terrein rondom het Wagnerplein. Tijdelijk zaten de drie locaties samen in een noodgebouw om de hoek.

De organisaties zelf kennen een langere geschiedenis. Zo ontstond het Ronde Tafelhuis in 2007 in een voormalig katholiek kerkgebouw bij het Wagnerplein. De aanleiding was om een ontmoetingsplek te creëren voor verschillende religieuze groepen en groepen met een migratieachtergrond en (daarmee) het bevorderen van de sociale cohesie in Tilburg Noord. Ook de bibliotheek en de stadswinkel waren al gevestigd aan het Wagnerplein. Met de aangekondigde plannen van de herinrichting van het plein, heeft het idee postgevat om de drie organisaties onder één dak te plaatsen. Marjo Frenk, manager van de bibliotheek vertelt: 'Bibliotheken zijn niet meer de bibliotheken van twintig, dertig jaar geleden. Dat betekent dat wij voor onszelf een rol zien voor een aantal maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving. Vanuit die gedachte is het logisch om samen te werken én samen te wonen met maatschappelijke partners. Bovendien trekken zowel het Ronde Tafelhuis als de stadswinkel een publiek waar wij vanuit de bibliotheek ook wat mee kunnen.'

Na een proefperiode waarin ze hadden 'geoefend met samenwonen' op een tijdelijke locatie, vestigden ze zich in 2018 in het nieuwe VerHalenHuis. Voor de bibliotheek was en is ontmoeting een belangrijke functie van deze publieke plek. Bij het Ronde Tafelhuis is ontmoeting niet alleen het hoofddoel, zo legt bestuurslid Ria Cruijssen uit. 'Onze doelstelling is ook om mensen een veilige plek te bieden, waar zij terecht kunnen voor alle vragen en waar ze in een veilige omgeving vrijwilligerswerk kunnen doen. Ontmoeten vindt plaats tussen

de regels door. Het gaat ook om een breder doel, namelijk kennismaken met de stad en integratie. Het is ook maar net hoe je het kadert. Want als er geen ontmoeting is, dan hebben we geen bestaansrecht.'

Afspiegeling van drie buurten

Tilburg Noord bestaat uit drie wijken: Heikant, Quirijnstok en Stokhasselt. Het VerhalenHuis staat op het kruispunt van deze wijken. Deze wijken verschillen van elkaar, zo legt Nicolette van Poppel, beleidsadviseur Sociaal domein van de gemeente Tilburg uit: 'Het VerHalenHuis staat in Heikant, een wijk waar vooral witte ouderen wonen. Aan de oostkant van de wijk, in Quirijnstok wonen mensen die het breder hebben en zijn de woningen duurder. In Heikant is veel hoogbouw, sociale huur en de wijk wordt gekenmerkt door een lage sociaaleconomische status. Zodra mensen wat beter krijgen, trekken ze weg uit de wijk omdat er vaak geen passende woning te vinden is.' Haar analyse is in lijn met de demografische cijfers. In Heikant heeft bijna 50% van de bewoners een migratieachtergrond, in Quirijnstok 32% en in Stokhasselt 65%.¹

De drie organisaties in het VerHalenHuis trekken ieder eigen doelgroepen, die ook deels overlappen. Hierdoor is er een uiteenlopende groep bezoekers. Het Ronde Tafelhuis, dat bestaat uit twee (parttime) betaalde krachten en zo'n 100 vrijwilligers, trekt naar eigen zeggen diverse groepen mensen aan. 'Onze vrijwilligers zijn deels mensen zonder migratieachtergrond, dat zijn vaak vrouwen en mannen van boven de zestig jaar. Bij de groep vrijwilligers met een migratieachtergrond zien we vooral dames, minder mannen', aldus Cruijssen. De dagelijkse Wereldkeuken die het Ronde Tafelhuis organiseert, waar vrijwilligers koken en bezoekers voor een klein bedrag kunnen eten, trekt veel mannen met een migratieachtergrond van middelbare en pensioengerechtigde leeftijd. Zij hebben vaak een Somalische achtergrond. Zo zijn er elke ochtend vaste groepjes mannen aanwezig die elkaar ontmoeten voor een kopje koffie. Door verschillende medewerkers worden zij de

'stamgasten' genoemd. De bibliotheek trek vooral veel kinderen, jongeren die na school hier huiswerk maken en ouders met kinderen, van diverse achtergronden. Ook zijn er veel ouderen van rond de 80 jaar zonder een migratieachtergrond. Sinds in de bibliotheek een Informatiepunt Digitale Overheid (IDO) is ingericht, trekt de bibliotheek een nog grotere diversiteit aan bezoekers. 'Wagnerplein in Tilburg staat wat betreft aantallen bezoekers met hulpvragen hoog in de Brabantse top 10 van bibliotheken met aantallen hulpvragen. We merken dat veel mensen ons weten te vinden voor hulp bij digitale zaken als aanvraag verlenging rijbewijs, DIGID, lokale apps, etc. We hebben inmiddels een spreekuur ingericht en werken natuurlijk ook samen met de vrijwilligers van het Ronde Tafelhuis', aldus Frenk van de bibliotheek. Op vrijdagen is de meeste inloop. Elke vrijdag is er namelijk markt op het Wagnerplein, deze dag trekt zowel de meeste als de meest diverse groep bezoekers als het gaat om hun achtergrond.

Opzet en inrichting

Op het plein aan het Wagnerplein staat het moderne gebouw waar op de gevel duidelijk de letters 'VerHalenHuis' staan. Het gebouw wordt omringd door winkels, zoals de Bristol en de Action. Er staan stenen bankjes op het midden van het plein, waar diverse mensen zitten en in gesprek zijn. Een groep mannen zit in de zon voor het VerHalenHuis te praten op een van de bankjes. De vlag van de gemeente Tilburg wappert in de wind en het is duidelijk dat er, naast een bibliotheek en het Ronde Tafelhuis, ook een gemeenteloket is. In de gevel zit er een grote brievenbus van de bibliotheek die overdag dicht is, wat het beleid is van alle bibliotheken in Midden-Brabant, zo vertelt Frenk: 'Dan moet je in ieder geval een stukje naar binnen om je boeken in te leveren.'

Bij binnenkomst in het VerhalenHuis valt meteen je oog op tafels en stoelen, waar tijdens de Wereldkeuken maaltijden geserveerd worden. Ook is er een grote tafel met tijdschriften en kranten. Direct ernaast is de keuken zichtbaar waar in de ochtenden wordt gekookt. Bij binnenkomst zie je ook bordjes die wijzen naar de andere delen van het VerHalenHuis. Zoals de rondetafelkamer, de grote zaal (waar bijeenkomsten worden gehouden) en de stadswinkel, die helemaal achter in het gebouw is gevestigd. De bibliotheek is verspreid door het gebouw aanwezig: bij binnenkomt direct links en achterin. Een medewerker van de bibliotheek, die hier vanaf het ontstaan van het VerhalenHuis werkt, vertelt dat deze indeling bewust op deze manier is gemaakt: 'Hoewel de zaal de bieb doormidden hakt, is deze opzet goed voor ontmoeting. Het zorgt ervoor dat mensen op andere plekken komen dan eigenlijk hun doel is. Bijvoorbeeld dat ze door de bibliotheek komen als ze naar de stadswinkel gaan of dat ze door het restaurant gaan wanneer ze in de grote zaal moeten zijn.'

Programmering

Zowel de bibliotheek als het Ronde Tafelhuis hebben een eigen programmering, die deels gezamenlijk met elkaar of met andere maatschappelijke organisaties wordt opgepakt. De stadswinkel is niet bij de programmering betrokken, dit loket is van maandag tot vrijdag in de ochtenden geopend. Frenk van de bibliotheek: 'Het avondprogramma pakken we vaak samen op. Denk bijvoorbeeld aan film- of gespreksavonden. We communiceren hier digitaal over.' Ze zou wel meer willen inzetten op wat ze 'onverwachte programmering' noemt: 'Nu wordt een jaarprogramma gemaakt, hartstikke leuk hoor, maar ik zou ook wat meer spontane activiteiten willen doen. Ik had het er vanochtend ook over met Thea [de directeur van het Ronde Tafelhuis, red.]. Als Thea bijvoorbeeld zegt: 'We krijgen veel Eritreeërs binnen', dan zouden we daar iets rondom kunnen organiseren.'

Het Ronde Tafelhuis organiseert ook vele activiteiten, zoals naailessen, taallessen, de eerder genoemde Wereldkeuken [hieronder gaan we daar dieper op in, red.] en spreekuren. Elke vrijdagochtend is het VerWijs-spreekuur voor mensen die vragen hebben op onder andere het gebied van geld, opvoeding, verblijfsvergunningen of schulden. Bij dit spreekuur is een consultant van de Rechtswinkel of een intermediair van stichting Leergeld aanwezig. Cruijssen: 'En er is zoveel behoefte aan dit spreekuur, we kunnen het bijna niet bijhouden. Vanwege een mogelijke taalbarrière zijn er dan ook tolken aanwezig.' Voor van alles kan de wijkbewoner hier terecht, en dat doen ze ook. Ook als er geen spreekuur is. Zo komt er een bewoner binnen die 50 euro wil wisselen want 'ik wissel hier altijd'. Iemand anders vraagt of hij zich kan inschrijven voor een taalles. 'Maar het zijn ook vragen over de belastingdienst. Of ze brengen tasjes mee met ongeopende brieven', licht Cruijssen toe.

Het brede aanbod en het laagdrempelige karakter van Het VerHalenHuis lijkt constant nieuwe bezoekers aan te trekken. Zo ook een oudere bewoonster uit het seniorencomplex aan het plein: 'Ik ben 80 jaar oud en woon al 45 jaar in deze wijk. Vandaag ben ik hier voor het eerst. Zit vooral even rustig koffie te drinken, te lezen en leuk dat mensen soms een praatje maken.' Ze vertelt dat ze iedere woensdagochtend op deze locatie komt voor een viering van de Norbetijnenparochie Heikant-Quirijnstok in de grote zaal van het VerHalenHuis, maar nog niet eerder even in het restaurant was gaan zitten. In het complex waar ze woont, zijn er geen activiteiten meer na half vijf in de middag, waardoor ze volgens haar niks meer kan doen. Daarom komt ze nu naar het VerHalenHuis. 'Ik zie dat ze een 'stik en strijk'-cursus hebben, die wil ik wel volgen. Fijn ook dat de koffie zo goedkoop is [50 cent, red.]'

Via mond-tot-mondreclame vinden bewoners uit de wijken hun weg naar het VerHalenHuis. De vestiging met de drie organisaties noemt Frenk dan ook een 'gouden greep' en een 'win-win'. Verschillende medewerkers en vrijwilligers benoemen als succesvolle ingrediënten de gezamenlijke programmering en de diverse doelgroepen die de verschillende organisaties trekken en daar hun voordeel mee halen. Cruijssen van het Ronde Tafelhuis vertelt hierover: 'Het is een fantastische combinatie want doordat je eerst bij het Ronde Tafelhuis binnenloopt, dan zien ook onze witte wijkbewoners, laat ik hen zo maar even noemen, wat er bij ons gebeurt, die multiculturele mix die daar plaatsvindt.'

Een uitdaging die bij de populariteit van het Het Ronde Tafelhuis komt kijken, is dat het pand naar eigen zeggen uit zijn jasje groeit. De organisatie krijgt erg veel vragen van buurtbewoners en die worden beantwoord door een kleine poule van mensen 'die hun handen vol heeft'. Het Ronde Tafelhuis geeft aan wel een programma te willen bedenken om (nog) meer ontmoeting te faciliteren, maar daar is menskracht voor nodig én subsidie.

De markt en Wereldkeuken

Op het Wagnerplein is op vrijdag altijd een markt. Dan is het ook het drukst in het VerHalenHuis, bezoekers lopen gemakkelijk naar binnen. Een van de meest zichtbare activiteiten van het Ronde Tafelhuis, en mogelijk ook het VerHalenHuis als geheel, is de Wereldkeuken. Dit is een activiteit waar mensen iedere werkdag een warme lunch kunnen krijgen voor een schappelijke prijs: € 1,75 voor een kom soep, € 5,50 voor een warme maaltijd. Per dag komen gemiddeld 20 tot 25 mensen binnen voor de lunch. Deze lunch wordt gemaakt in de keuken door vrijwilligers. Een deel van het eten dat ze maken, is voor catering. Cruijssen: 'De vrouwen die in de keuken werken, hebben allemaal een vaste dag. Ons doel is enerzijds dat we hen begeleiden naar betaald werk,

anderzijds dat mensen zich in een veilige omgeving kunnen ontwikkelen. En een keuken is bij uitstek een plek waar je gemakkelijk gesprekken tot stand kan brengen.’ Het Ronde Tafelhuis is bovendien een erkend leerwerkbedrijf. In de keuken zijn altijd één of twee taalcoaches aanwezig, zodat mensen ‘op de werkvloer’ Nederlands leren. Het eten wordt geserveerd door vrijwilligers, vaak mensen die nog niet lang in Nederland zijn gevestigd en op deze manier de Nederlandse taal kunnen oefenen.

Samenwerking met andere organisaties

Behalve dat de drie organisaties die in het VerHalenHuis gevestigd zijn met elkaar samenwerken, is er ook samenwerking met andere organisaties in de stad. Verschillende zelforganisaties en verenigingen, zoals een Afghaanse vereniging, huren bij het Ronde Tafelhuis ruimtes voor bijeenkomsten. Daarnaast wordt er op verschillende manieren samengewerkt met de gemeente, met allerlei welzijnsorganisaties en met wijkraden. Ook wordt één keer per week door 2College Cobbenhagenmavo een Ouderkamer VO (voortgezet onderwijs) in het VerHalenHuis georganiseerd. Een Ouderkamer, een initiatief van de toenmalige Brede School Tilburg Noord, is een plek in de wijk waar ouders elkaar ontmoeten, hun eigen talenten ontwikkelen en leren om hun kinderen te ondersteunen bij hun ontwikkeling. Zowel vrijwilligers van het Ronde Tafelhuis als medewerkers van de bieb sluiten hier soms voor specifieke activiteiten bij aan.

Ontmoetingsfunctie

Het VerHalenHuis is voor uiteenlopende wijkbewoners een plek om elkaar te ontmoeten. Een medewerker van de gemeente vertelt: ‘Deze locatie is heel belangrijk als ontmoetingsplek. Ik zie regelmatig spontane gesprekken ontstaan.’ Of deze spontane ontmoetingen vaak voorkomen, daarover zijn de meningen verdeeld. Zo vertelt Frenk van de bibliotheek: ‘Tussen mensen en professionals zeker wel. Ik weet ook dat er vaste groepjes zijn die kopjes koffie komen drinken met elkaar. Dan haalt een van hen appelflappen en halen ze hier de koffie en gaan ze samen aan tafel zitten. Die mensen kennen elkaar en wonen op dezelfde verdieping. Aan de leestafel vinden wel eens spontane gesprekken plaats. Soms zijn dat heftige gesprekken, bijvoorbeeld over politiek of over iets wat er in de krant staat.’

Meerdere functies

Doordat de locatie meerdere functies heeft, zien verschillende ‘type’ bewoners elkaar. Zeker als het op vrijdag markt is, lijkt het VerhalenHuis een plek om even naar binnen te lopen. Zo vertelt Bep, een 76-jarige vrijwilligster van het Ronde Tafelhuis: ‘Het is altijd wel druk waardoor je eerder even naar binnenloopt. Als het vrijdag markt is, ga ik hier ook wel eens een kopje soep eten. Zeker voor die prijs. En dan hoef je thuis niet meer te koken.’ Een surveillant van de bibliotheek geeft aan dat de sfeer bij deze bibliotheek heel anders is dan die bij de centrale bibliotheek in het centrum, waar hij ook surveilleert. ‘In die bibliotheek komen mensen echt om te studeren. [...] Hier wordt voluit gekletst en dient het meer als ontmoetingscentrum.’

De goedkope koffie blijkt een belangrijke trekpleister te zijn voor veel omwonenden. Een bezoeker, een man van middelbare leeftijd met migratieachtergrond, zegt hierover: ‘Ik vind het hier gezellig. Ik ben hier altijd, maar het is vooral in de winter fijn hier, want dan is het binnen lekker warm. En de koffie is maar 50 cent en erg lekker.’ ’s Ochtends komen er vaak al mensen binnen hiervoor, zo vertelt Frenk van de bibliotheek: ‘Voor hen is dit een vast punt en een vast praatje. Er zijn ook veel oudere mensen die nooit iemand spreken. Er komt hier altijd een oudere man voor een praatje, vaak over het weer.’

Interculturele ontmoeting

Interculturele ontmoeting vindt vooral plaats bij de eerder genoemde diverse groep vrijwilligers die betrokken is bij het Ronde Tafelhuis. Om daarbuiten daadwerkelijk sociaal contact te organiseren, is volgens Cruijssen van het Ronde Tafelhuis nog een uitdaging: ‘We proberen het wel. Maar overdag zijn het vooral mensen met een migratieachtergrond en ’s avonds bij bijvoorbeeld een filmavond of diner is het nagenoeg ‘wit’. De Wereldkeuken wordt voorna-

melijk bezocht door mannen met een migratieachtergrond (en opvallend veel Somalische mannen). Hier zou meer ontmoeting kunnen ontstaan als ook andere groepen actief worden uitgenodigd om deel te nemen. Bijvoorbeeld oudere bewoners van de flat om de hoek.’ Hetzelfde geldt voor avondactiviteiten, zoals de bioscoopavonden daar komt voornamelijk wit publiek op af, niet de mensen die ze in het VerHalenHuis overdag zien. Dat hebben ze wel geprobeerd. Hoewel de locatie bij veel mensen thuisgevoelens lijkt op te roepen, is dit mogelijk niet voor alle groepen het geval.

De vermenging zie je vooral bij de vrijwilligers. Zij gaan ook een stapje verder in het kennismaken met elkaar. Sommigen van hen bieden elkaar ook hulp om iets te kopen.’ Bijvoorbeeld een 76-jarige Tilburgse vrijwilliger. Voor de coronacrisis gaf ze taalles bij het Ronde Tafelhuis, maar daar heeft ze naar eigen zeggen nu niet meer de energie voor: ‘Vandaag ben ik voor het eerst als vrijwilliger gestart in de Wereldkeuken, ik houd namelijk van koken.’ Ze geeft aan dat ze deze plek gezellig en knus vindt, iets wat meerdere bezoekers beamen. Wel blijkt uit het gesprek dat ze het Ronde Tafelhuis ziet als een plek waar vooral mensen met een migratieachtergrond komen. Ze woont zelf in de buurt maar komt nooit bekenden tegen in het VerHalenHuis. ‘Het zijn vooral ‘buitenlandse’ mensen die hier komen. Mijn vrienden zijn gewoon Nederlanders. Maar ik heb geen angst om hier te komen of het gevoel dat ik hier niet mag zijn ofzo’, aldus de vrijwilliger.

Ontmoeting stimuleren

Het beleid van het VerHalenHuis is dat iedereen welkom is. Het is volgens Frenk van de bibliotheek een publieke plek die elke gemeente zijn inwoners zou moeten gunnen: ‘Een plek waar je niks hoeft: je hoeft geen koffie te drinken als je geen geld hebt, maar je zit wel binnen op een plek waar het droog is, waar

wifi is. Je kunt ook in een stoel zitten en een beetje naar buiten kijken. Niemand valt je lastig. De bijvangst hiervan zijn de dingen die jullie onderzoeken [sociale cohesie en ontmoeting, red.].’ Ze vertelt dat het haar ambitie is dat de functie van de bibliotheek als ontmoetingsplek bij meer mensen bekend wordt want ‘dan worden meer mensen uitgenodigd om die ontmoeting hier te hebben’. Ook qua indeling van de ruimte valt hier nog iets op te winnen: ‘Een beetje minder boeken. Mag ik eigenlijk niet zeggen natuurlijk. Maar dit geldt voor alle bibliotheken; het uitlenen neemt af en zal verder afnemen.’ Ze geeft aan dat ze op die manier iets meer werkplekken zou willen maken, zodat bijvoorbeeld taalmaatjes daar met elkaar kunnen zitten.

Weinig andere plekken voor ontmoeting

Wat ook meespeelt, is dat er weinig andere ontmoetingsplekken in de omgeving van het VerHalenHuis zijn en deze meer en meer verdwijnen. Een 80-jarige bewoonster van een seniorencomplex in de omgeving die met een boek aan de leestafel zit, vertelt hierover het volgende: ‘Om 16.30 uur gaat daar alles dicht. Er zijn geen activiteiten meer, bijvoorbeeld geen kaartclub meer. Daarom kom ik nu eens hierheen.’ Ook Cruijssen van het Ronde Tafelhuis beaamt dat er nauwelijks andere plekken zijn waar groepen elkaar ontmoeten: ‘We hebben bijvoorbeeld een cafetaria, maar dat is het enige. Wij bieden bovendien ook een plek aan om te vergaderen. De charme is dat we professioneel zijn met een amateuristisch tintje. Er kan van alles fout gaan, maar we zorgen wel dat het klopt. En er werken mensen die vanuit andere landen komen. Niet alleen Nederlanders.’

De bereikbaarheid speelt hierbij ook een rol. Zo woont de 80-jarige vrouw om de hoek. Ook twee Syrische vrouwen die in de Wereldkeuken aan de slag zijn, geven ook aan dat het fijn is dat de locatie vlakbij hun huis is: ‘We vinden het

leuk om te komen, we houden van koken en het is een mooie grote keuken. [...] De mensen zijn aardig, we ontmoeten veel mensen én ik werk hier graag omdat het dichtbij huis is.’

Succesfactoren volgens geïnterviewden

- Het VerHalenHuis is een vrij vanzelfsprekende plek waar mensen langskomen, zeker op vrijdag als het markt is.
- Ontmoeting en samenwerking was bij de ontwikkeling van deze locatie echt een doel, dit zie je terug in de inrichting en programma. Zo moet je eerst langs de keuken en het zitgedeelte en door de bibliotheek als je naar de Stadswinkel gaat.
- De levendigheid van de locatie. Een (werk)dagelijks terugkerende, goedkope activiteit: lunch van de Wereldkeuken. Hierdoor ontmoeten en zien mensen met diverse achtergronden elkaar.
- De locatie is modern, zowel binnen als buiten. Het is gelijkvloers, goed onderhouden en schoon. Als je binnenkomt, zie je meteen tafels en stoelen die er uitnodigend uitzien.
- De plek is ook laagdrempelig omdat je er in principe ‘niks hoeft te doen’. Je hoeft bijvoorbeeld geen koffie te drinken, maar je zit wel op een plek waar het droog en warm is, die airco en gratis wifi heeft.
- De maatschappelijke functie van zowel de bibliotheek als het Ronde Tafelhuis voor diverse groepen bewoners (die verschillen in leeftijd, migratieachtergrond en sociaaleconomische status).
- Het is een levensloopbestendige plek: er is een bibliotheek met speel- en leesruimte voor kinderen, een wekelijkse Ouderkamer VO, Stadswinkel, lunchplek, vergaderruimtes die gehuurd kunnen worden en activiteiten voor ouderen.

Reflectie

Multifunctionaliteit

Op de locatie zien we het belang van multifunctionaliteit voor publieke familiariteit: hoe meer functies een locatie uitdraagt, hoe meer diversiteit aan mensen er is en hoe meer ontmoeting er plaatsvindt (Eijk & Schreuders, 2011). Deze multifunctionaliteit zien we in het diverse en brede aanbod wat verschillende groepen trekt: bijvoorbeeld mensen die lunchen bij de Wereldkeuken, de taallessen voor nieuwe Tilburgers, ouders met kinderen die in de bibliotheek boeken lenen, iemand die wat komt regelen bij de Stadswinkel of een oudere buurtbewoner die even binnenkomt voor een praatje. De verschillende organisaties die in het VerHalenHuis gevestigd zijn, trekken ook (primair) andere bezoekers aan qua leeftijd, sociaaleconomische status en achtergrond. De Stadswinkel, die helemaal achter in het pand is gevestigd, maakt dat allerlei bewoners het VerHalenHuis binnenkomen. De samenwerking tussen de initiatieven maakt het mogelijk dat verschillende mensen elkaar vanzelfsprekend tegenkomen en elkaar rondom uiteenlopende activiteiten ongedwongen kunnen ontmoeten. Bovendien huren ook andere organisaties hier met regelmatig ruimtes, zoals de kerk en de Zonnebloem, waardoor er specifieke groepen buurtbewoners naar het VerHalenHuis komen.

Inrichting

Wat bijdraagt aan het tot stand brengen van ontmoeting, is de inrichting van het gebouw zelf. Hierbij is nagedacht hoe optimaal samengewerkt kan worden tussen de drie organisaties en hoe ze ontmoeting en sociale verbinding tussen hun diverse doelgroepen kunnen bewerkstelligen. Dat hier goed over nagedacht is, is niet vreemd: 'ontmoeting' zit in het DNA van zowel de bibliotheek

als publieke plek met een maatschappelijke functie als het Ronde Tafelhuis als interreligieus ontmoetingscentrum. Er liggen wel nog kansen om de gescheiden gebruikersgroepen te verbinden door verschillende activiteiten simultaan te organiseren. Nu komen bij de Wereldkeuken vooral mensen met een migratieachtergrond en bij de avondactiviteiten vooral de 'witte' wijkbewoners. Activiteiten met weinig diversiteit aan deelnemers maken het mogelijk minder aantrekkelijk en toegankelijk voor andere groepen bewoners. Hierbij ligt mogelijk toe-eigening, uitsluiting en segregatie op de loer (Hoekstra & Pinkster, 2017). Bij inclusieve ontmoetingsplekken is het juist van belang dat er geen groep (te) dominant wordt.²

Vanzelfsprekendheid en eigenaarschap

Het VerHalenHuis is een plek waar mensen vanzelfsprekend terecht komen, bijvoorbeeld als ze naar de naastgelegen winkelcentrum gaan. Vooral op vrijdagen wanneer het markt is, is het druk in het pand wat alleen maar méér mensen lijkt aan te trekken. Ook wanneer bewoners een gevoel van mede-eigenaarschap krijgen over hun buurt, blijkt de informele sociale controle toe te nemen, evenals het thuisgevoel en de verbondenheid met de buurt (Klinenburg, 2018; Van der Zwaard & Specht, 2013). Dit gevoel van eigenaarschap wordt in het VerHalenHuis gestimuleerd door onder andere activiteiten met vrijwillige buurtbewoners op te zetten. Indien hier capaciteit en geld voor is, dan liggen er nog kansen om samen met oude (75+) buurtbewoners activiteiten te organiseren. Gezien de verschraling aan ontmoetingsplaatsen in Tilburg Noord, lijkt het VerHalenHuis hier de aangewezen plek voor.

Onderzoeksmethode

Deze casusbeschrijving is onderdeel van het project Publieke familiariteit in de (super)diverse wijk van Kennisplatform Inclusief Samenleven. Voor deze casusbeschrijving zijn de onderzoekers twee keer bij het VerHalenHuis langs geweest in het najaar van 2022. Tijdens deze bezoeken is geobserveerd, zijn er informele gesprekken gevoerd met bezoekers en vrijwilligers, en zijn medewerkers van de organisaties geïnterviewd. Tijdens deze bezoeken zijn vijf vrijwilligers, twee medewerkers van de bibliotheek en vier bezoekers gesproken. Daarnaast is de manager van de bibliotheek geïnterviewd evenals een bestuurslid van het RondeTafelhuis.

Rotterdamse markten

Het is niet moeilijk om te zien dat mensen op de markt komen voor meer dan alleen het kopen van etenswaren of kleding: de markt is een duidelijke ontmoetingsplek. In Rotterdam is recent een notitie geschreven waar de sociale functie van de markt weer meer onder de aandacht wordt gebracht.¹ De markt is een plek voor gezelligheid, voor het tegen het lijf lopen van burens en het opvangen van de laatste nieuwtjes. Hoe ziet de ontmoetingsfunctie van de markt eruit op de verschillende Rotterdamse markten? En hoe ervaren buurtbewoners de markt? We gingen langs bij drie verschillende markten: de Kaapse Markt in Katendrecht, de wijkmarkt Alexanderpolder en de markt op het Grote Visserijplein in Delfshaven.

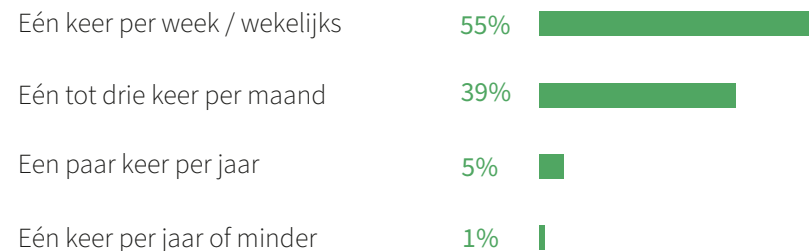
Voorgeschiedenis

De gemeente Rotterdam bracht met de notitie ‘De markt als vliegwiel’ (2021) het belang van voldoende ontmoetingsplekken in de wijk onder de aandacht. De markt komt vaak op een negatieve manier in het nieuws door overlast of afval. In Rotterdam proberen ze op een andere manier naar de markt te kijken: niet alleen vanwege de economische functie in de wijk, maar ook vanwege de sociale betekenis. De markt kan een rol spelen bij het bestrijden van eenzaamheid en de menging die ontstaat tussen minder draagkrachtige en draagkrachtige groepen. Momenteel worden de Rotterdamse markten overwegend bezocht door lage inkomensgroepen. In deze notitie formuleert de

gemeente verschillende doelen om van de positie van de markt in de wijk te versterken als ontmoetingsplek voor verschillende groepen en zelfs als potentiële werkplek.

De notitie is gebaseerd op twee onderzoeken onder omwonenden, bezoekers en kooplieden uit 2019.² De markt is volgens het onderzoek bij uitstek een plek waar mensen elkaar regelmatig treffen, omdat een groot deel van de mensen de markt één of meerdere keren per maand bezoekt. Bovendien geeft een derde van de bezoekers aan door de markt meer contacten te hebben en de markt te zien als belangrijke ontmoetingsplek. De belangrijkste motieven voor het marktbezoek in de gemeente Rotterdam zijn volgens onderzoek de prijs en de gezelligheid, geeft ongeveer de helft van de marktbezoekers aan.

Hoe vaak bezoekt u deze markt?

Bron: Denion (2019)

Naar aanleiding van deze beleidsnotitie is er in 2022 gestart de pilot Katendrecht. Katendrecht is een nieuwe markt, die vanaf het begin is opgezet in nauwe samenwerking met de wijkraad en met ondernemers uit Rotterdam. Er start in 2023 nog een andere pilotmarkt, Ommoord: een bestaande markt waar met een aantal nieuwe maatregelen de ontmoetingsfunctie moet worden versterkt.

Op grote markten is het zo geregeld dat er een maximum aantal kramen mag staan voor bijvoorbeeld aardappelen, groenten en fruit. In Rotterdam werken ze aan een nieuwe regelgeving waarbij producten die nog niet op de markt staan voorrang krijgen. Zo kan het aanbod op de markt diverser worden gemaakt.

Ook bij de ruimtelijke inrichting probeert de gemeente nu mee te denken. Het is bijvoorbeeld belangrijk om zitplekken te creëren, anders kan ontmoeting moeilijk plaatsvinden. Hier probeert de gemeente een actieve houding aan te nemen. Jaino Mohammedamin, teamleider markten bij de gemeente Rotterdam geeft aan: 'Kooplieden nemen vaak niet uit zichzelf initiatief nemen om aansluiting te vinden bij de sociale cohesie in een wijk. Die coördinatie vraagt om extra inzet van de gemeente.'

Opzet en inrichting

Kaapse Markt

Waar op de ene markt nog geen maatregelen zijn genomen om de ontmoetingsfunctie te versterken, is de nieuwe Kaapse Markt al van start gegaan. De Kaapse Markt bevindt zich in Katendrecht, een wijk waar ongeveer 50% van de inwoners een migratieachtergrond heeft, waaronder ook veel mensen met een Europese achtergrond. Voor de opzet van de Kaapse Markt is een adviescommissie opgesteld met inwoners en ondernemers uit de wijk.

De Kaapse Markt in Katendrecht

Hiervoor was animo bij de wijkraad en voor de gemeente was het praktisch om gebruik te kunnen maken van het netwerk van een actieve bewonersorganisatie. Een van de kraamhouders zit wekelijks aan tafel met de wijkraad om samen de inrichting en bekendheid van de markt verder te brengen. De adviescommissie was betrokken bij de selectie van de ondernemers. Omdat deze markt nieuw gestart is, was het mogelijk om af te wijken van regels waaraan de gemeente bij andere markten gebonden is. Waar selectie van ondernemers normaal gesproken plaatsvindt op basis van anciënniteit (wachtlijsten), had de gemeente hier een grotere rol in het grootschalig uitzetten van de vraag. Daarbij kunnen specifieke eisen worden gesteld.

Eind augustus bezoeken we de Kaapse markt op een zonnige vrijdagochtend. Op de relatief nieuwe Kaapse Markt is er ruimte voor maximaal 15 marktkramen. Het plein maakt een schone en opgeruimde indruk. Aan de rand van de marktkramen is er zitgelegenheid aan. Toch lijkt de markt niet uit te nodigen om langer te verblijven: mensen lopen er buiten de lunchperiode over het algemeen snel voorbij. Je ziet er een aanbod van culinaire specialiteiten, zoals een kraam met Venezolaanse empanadas, maar bijvoorbeeld geen aardappelen, groenten en vlees (AGV).

‘Ik vind het aanbod hier te eenzijdig vergeleken met de andere markten’, zegt de aanwezige marktmeester over het aanbod. ‘Er is geen AGV, geen ‘non-food’ aanbod, bijvoorbeeld kleding. Het gaat uiteindelijk om de kwaliteit en omvang van het aanbod. De meeste mensen gaan naar de markt voor groente en fruit, omdat dat goedkoper is dan in de supermarkt. Maar als dat er niet is, komen er weinig bezoekers en blijven de meeste mensen ook korter.’

Dat een divers aanbod aan kramen meer bezoekers zal trekken, onderstrepen ook twee kraamhouders: ‘De gemeente moet ook meer moeite doen om nieuwe ondernemers te trekken. We hebben hier een completer aanbod van kramen nodig. Er is bijvoorbeeld geen AGV, terwijl de meeste mensen dat wel zouden verwachten.’ Een andere kraamhouder is het hiermee eens: ‘Om die reden zie je dat er weinig bezoekers vanuit de wijk zelf komen, de verhouding is zo’n 70% van buiten de wijk en 30% van uit de wijk. Ze kunnen hier niet komen om hun dagelijkse boodschappen doen. Wel komen er veel mensen van buiten Katendrecht op af.’ Er is dus nog meer bekendheid onder de wijkbewoners nodig. ‘Soms zijn mensen verrast als ze hier toevallig komen. Mensen kennen het nog niet, de aanloop vanuit de buurt moet echt nog beter op gang komen’, aldus dezelfde kraamhouder. De markt is dus nog volop in ontwikkeling en men hoopt dat de markt in de toekomst beter gaat lopen.

Wijkmarkt Alexanderpolder

De volkse wijkmarkt Alexanderpolder in Prins Alexanderpolder heeft weer een heel ander karakter dan de Kaapse markt. De wijk heeft relatief weinig inwoners met een migratieachtergrond en heeft met name een grote Surinaamse gemeenschap. Op deze markt komen juist veel omwonenden af, vooral ouderen. De bezoekers zijn redelijk divers, zowel qua leeftijd als etnisch-culturele achtergrond. Toch bestaat meer dan de helft uit ouderen zonder migratieachtergrond, ‘typische Rotterdammers’ met een Rotterdamse tongval. De rest is een brede mix van leeftijd, geslacht en culturele achtergrond.

De markt is gesitueerd in het buurtwinkelcentrum Alexanderpolder, op twee pleinen die gelegen zijn tussen hoge flats uit de jaren zestig. De pleinen zijn ruim opgezet, maar worden bijna volledig benut voor alle marktkramen, in totaal zo’n 70 kramen. Er bevinden zich buurtwinkels in de plint: een Kruitvat,

visboer, Turkse supermarkt, boekwinkel en Zeeman. Aan het plein bevinden zich verschillende horecagelegenheden met twee lunchrooms, een terras met koffie en een visboer met zitgelegenheid. De ruimtelijke inrichting van deze accommodatie verschilt met twee lunchrooms, een terras met koffie en een visboer met zitgelegenheid. De ruimtelijke inrichting van deze accommodatie verschilt met twee lunchrooms, een terras met koffie en een visboer met zitgelegenheid. Mensen kunnen snel een boodschap doen, daarbij opgaan in de anonieme massa, maar er is ook ruimte voor een praatje. Maar het ontwerp van de markt buiten de horecagelegenheid lijkt niet ingericht te zijn op ontmoeting: losse bankjes staan ver van elkaar en van elkaar afgedraaid, ook omdat ze buiten de loop om staan.

De markt in Prins Alexanderpolder

Kraamhouders geven aan dat het aanbod de afgelopen jaren is veranderd: de bezoekers laten zich racistisch uit over het feit dat er inmiddels meer kraamhouders met een migratieachtergrond op de markt staan. De witte kraamhouders vermoeden dat de kraamhouders van kleur positief worden gediscrimineerd. Een wijkbewoner met een Caribische achtergrond geeft weer aan dat ze op de markt helemaal niet de producten vindt die ze zoekt: 'De markt wordt goed

gebruikt, maar ze hebben niet de tropische producten die ik zoek. Ik ga wel naar de omliggende winkels, daar zit ook een Turkse supermarkt.'

De markt in Prins Alexanderpolder

Markt Visserijplein (Delfshaven)

Ook de markt op het Grote Visserijplein (Delfshaven) heeft een uniek karakter. Elke donderdag en zaterdag kunnen bezoekers op deze markt terecht voor een zeer gevarieerd aanbod met veel groente en fruit voor een lage prijs. Ook zijn er veel Marokkaanse, Turkse, Hindoestaanse en Chinese producten te vinden. Dit aanbod sluit goed aan op de omwonenden van de wijk: de wijk Delfshaven is superdivers en ongeveer driekwart van de inwoners heeft een Buiten-Europese migratieachtergrond.³ De markt is de derde grote markt in Rotterdam, met maar liefst 176 kramen.

De markt is ruim opgezet op een groot plein dat uitkijkt op meerdere flats (ongeveer 10 hoog) en een groot multifunctioneel gebouw, met onder andere een bibliotheek en een Wmo-locatie. Op de Wmo-locatie bevindt zich ook een horecagelegenheid, waar koffie wordt geserveerd tegen de schappelijke prijs van 90 cent. Hier komen veel bezoekers van de markt aanwaaien; met name de oudere groepen blijven hier uren koffie en thee drinken.

De markt op het Grote Visserijplein in Delfshaven

Aan de andere zijde van de markt bevindt zich het park 1943, een groot park waar in de zomer ook evenementen worden georganiseerd en soms gratis maaltijden worden uitgedeeld. De markt is goed bereikbaar; de locatie is middenin in het hart van Delfshaven en de verbinding met de verschillende trams en bussen zijn binnen handbereik. Er is op de markt zelf weinig zitgelegenheid en de inrichting lijkt daarom in eerste instantie niet uit te nodigen tot ontmoeting. Toch zien we dat bezoekers de markt op verschillende manieren gebruiken: sommigen doen snel hun boodschappen met hun boodschappen-trolley, anderen maken tijdens hun een praatje te maken met de kraamhouders of oude bekenden.

Ontmoetingsfunctie

Markt Alexanderpolder

Het is gezellig druk op de markt bij Alexanderpolder. Bij de meeste kramen staan bezoekers en bij sommige kramen is het erg druk, met name bij de groentekramen. Op de markt staan bezoekers te praten en vinden er duidelijk spontane ontmoetingen tussen (vage) bekenden: bekenden komen elkaar tegen en vragen of alles goed gaat.

Kraamhouders en bezoekers geven aan dat aan dat de Alexanderpolder-markt al jaren een grote trekpleister is, maar recentelijk minder goed loopt. Er komen volgens hen steeds meer regels bij vanuit de gemeente. Ook voelen bezoekers zich minder thuis in hun wijk door de toegenomen diversiteit. Een bezoeker zegt dat de criminaliteit de afgelopen jaren is toegenomen, terwijl de cijfers juist laten zien dat de veiligheid in de wijk is toegenomen. Op de wijkmarkt Alexanderpolder lijken de ervaren spanningen in de wijk zich ook te vertalen in de uitingen van de oudere wijkbewoners, zoals de racistische uitlatingen over de kraamhouders. De ervaren achteruitgang van het samenleven in de wijk hangt volgens een bezoeker ook samen met het verdwijnen van andere voorzieningen: 'Ook de buurthuizen zijn verdwenen, je komt elkaar nergens meer tegen. Dus komen mensen naar de markt.'

Hoewel corona onder de ouderen dus heeft gezorgd voor een verandering in het vaste sociale leven, heeft de markt nog steeds een duidelijke ontmoetingsfunctie. Een groot deel van de mensen komt er wekelijks voor 'een praatje' of 'een uitje'. Een bezoeker zegt hierover: 'Ik kom nu weer elke week op de markt. Ik ben sinds kort arbeidsongeschikt, dus ik heb meer tijd dan toen ik werkte. Nu hebben we hier ook lekker de tijd voor. Echt een uitje. We gaan hier ook vaak een bakkie doen, lekker even zitten. Al denk je met de huidige prijzen: doe

maar eerst thuis koffie.’ Weer andere wijkbewoner stelt weer dat ze zelf niet zo snel naar de markt zou toegaan. Als vrijwilliger is zij werkzaam in de mini-bibliotheek die zich bevindt aan de markt. Vanuit die locatie heeft zij goed zicht op wat er zich allemaal afspeelt op de markt: ‘Ik zou niet zeggen dat het hier goed mengt, mensen hebben toch wel hun eigen plekje waar ze met oude bekenden gaan zitten praten. Ik vind het verder wel gezellig hoor, ik vind het leuk om hier mensen tegen te komen. Iets meer zitgelegenheid zou wel mogen, nu moet je altijd betalen als je ergens terecht wilt.’

Maar de bezoekers geven zelf ook al aan dat het ontmoeten geen vanzelfsprekendheid is. Een wat oudere wijkbewoner ziet dat er in de wijk veel verhuizingen zijn, dus dat ontmoeting daardoor minder plaats kan vinden. Groeten en elkaar een knikje geven gebeurt er wel degelijk, ook op de markt: ‘Je hebt daardoor eigenlijk met niemand meer contact in de flat. We groeten elkaar wel, een knikje. En je ziet elkaar ook wel eens in de buurt, of hier op de markt. Maar kennen, dat is het niet.’

Een andere wijkbewoner ziet wel in dat het prettig is om mensen uit de wijk te zien: ‘We komen wel vaak bekenden tegen, maar om nou met nieuwe mensen te gaan praten... Nee, dat hoeft toch ook niet? Maar het is wel fijn om een plek te hebben waar we mensen uit de wijk iedere week tegenkomen, dat wel.’

Markt Visserijplein

De markt is zelfs op een regenachtige dag zeer druk, het wemelt er van de bezoekers. Een kleine minderheid van de bezoekers heeft geen migratieachtergrond, de rest van de bezoekers is zeer divers samengesteld in achtergrond. Veel bezoekers lopen met een volle boodschappentrolley rond op de markt, wat erop wijst dat zij hier komen voor hun weekboodschappen. Ook zien we

dat er regelmatig blokkades ontstaan en men langs elkaar heen moet wringen. Dat komt doordat bezoekers, veelal moeders, stil blijven staan om een praatje te maken met een bekende. Mensen groeten en praten met elkaar in hun eigen taal.

Bezoekers, zowel oud als jong, spreken over hoe de wijk en de markt de afgelopen jaren zijn veranderd. Volgens een Wmo-medewerker die in Delfshaven is opgegroeid zijn er veel mensen zonder migratieachtergrond uit de wijk weggetrokken. Hij zegt hierover: ‘Als jullie, twee witte meisjes, nu op de markt lopen, denken ze dat jullie van de AIVD of het FIOD zijn. Mensen hier kennen geen witte Nederlanders’. Dat komt volgens hem tot uiting op de markt: de sfeer en het aanbod verandert. Op de markt heeft hebben de veranderingen volgens bezoekers te maken met de wisseling van marktkoopmannen, waardoor de binding met de wijk minder is. Er staan bijna geen kooplieden zonder migratieachtergrond op de markt.

In de bibliotheek die grenst aan de drukke markt spreken we ook een bibliotheek- en Wmo-medewerker. Zij zien dat er veel mensen van de markt de bibliotheek binnenlopen om hun vragen te stellen over overheidszaken. Ook de kraamhouders lopen soms binnen voor een ‘bakkie pleur’. Er is veel armoede in de wijk en dat vertaalt zich ook in het aanbod van de markt, zegt de Wmo-medewerker. Het aanbod is zo goedkoop mogelijk, maar tegelijkertijd zorgt dat ervoor dat de ‘oudere’ wijkbewoners ergens anders hun boodschappen gaan doen – daar zou de kwaliteit dan beter zijn dan op deze markt. Zij zien dus een duidelijke segregatie van groepen die op de markt komen.

Toch horen we ook een paar positieve geluiden. Een jongen geeft aan het bijvoorbeeld prettig te vinden dat er op de markt ruimte is om ‘gewoon te kijken’. Door het eerder genoemde verloop van de kraamhouders heeft hij geen vaste gezichten die hij hier iedere week ziet, maar dat lijkt hij niet erg te vinden. Hij vindt het verder passend voor de markt dat er weinig zitplekken zijn, omdat hij ziet dat op buurthuizen en andere multifunctionele gebouwen juist kliekvorming ontstaat door die zitruimte. Soms komt hij er vrienden uit de wijk tegen: ‘Je ziet hier altijd wel wat gebeuren. Ik kom hier vooral voor mijn boodschappen, maar als ik zin heb op mijn ogen uit te kijken, kom ik hier ook wel. Het is soms zo druk, dat het ook overweldigend kan worden.’

De markt in Alexanderpolder

Twee andere oudere bewoners van de wijk geven aan dat zij de markt zien als dé plek om in ontspannenheid te ontmoeten. Er is ruimte en tijd om een praatje te maken, vooral door families, moeders en ouderen. Hierbij missen ze wel zitplekken, vaak ontstaan er vanwege de drukte opstoppingen.

Succesfactoren volgens geïnterviewden

- Op met name de markt Alexanderpolder en de markt Visserijplein is een goedkoop en divers aanbod (‘AVG’) voor het aantrekken van een divers publiek. Ook kan goedkope koffie bij de horecagelegenheden aan de markt een trekpleister zijn.
- De professionals die we spreken geven aan dat er in de wijk veel wantrouwen heerst tegen overheidsinstanties. Daarom is het prettig voor bezoekers wanneer een ontmoetingsplek duidelijk ‘vrij’ voelt van gemeentelijke regie.
- Er is veel vrije ruimte door afwezigheid van andere activiteiten – je kunt als bezoeker ‘gewoon lekker kijken’.
- Alle markten zijn gelegen op een vanzelfsprekende plek in de wijk, vlakbij de tram- en bushalte en dichtbij andere drukke winkelstraten en andere voorzieningen waar mensen toch al komen voor hun dagelijkse activiteiten.

Reflectie

Elkaar herhaaldelijk zien als basis voor thuisgevoelens

De Wmo-medewerker die we spreken wijst naar de manier waarop groepen zich in de nabijgelegen horecagelegenheid ‘segregeren’ in verschillende kliekjes. Immers heeft lang niet iedereen behoeften aan intensieve contacten in de buurt, zeggen ook de bezoekers die we spreken. Tegelijkertijd is een uitspraak die we op de markt een aantal keer horen: ‘Kennen, dat is het niet. Maar het is wel fijn om een plek te hebben waar we mensen uit de wijk iedere week tegenkomen’. We zien op de markt dus terug dat ‘schildpaddengedrag’ – het terugtrekken in de eigen kliek – naast openheid voor de ander kan bestaan. Het is er voor inwoners relatief makkelijk om te ‘bonden’ binnen de eigen groep (Kleinans & Bolt 2010: 78), maar tegelijkertijd vinden mensen het prettig dat zij af en toe een knikje uitwisselen en zich herkennen, ook als die mensen niet dezelfde achtergrond hebben.

Toegankelijkheid

Toegankelijkheid is een belangrijk criterium voor ontmoeten (Seeland, Dübendorf & Hansmann 2008). Op de markt waar de meeste ontmoeting lijkt plaats te vinden tussen inwoners, de markt op het Visserijplein, zie je dat het zitmeubilair daar ook aan bijdraagt. Zitmeubilair is een randvoorwaarde voor fysieke toegankelijkheid, zodat iedereen makkelijk langer op een markt kan verblijven. Waar de zitgelegenheid op de markt in Alexanderpolder aan de omliggende horeca verbonden is, zie je dat dit automatisch leidt tot meer kliekvorming. Mensen hebben dan nou eenmaal een ‘stampelk’ waar zij koffie kunnen drinken en naar het voorbijlopende publiek kijken. Bovendien werkt het uitsluitend voor mensen die geen geld hebben om te betalen voor een drankje.

De kraamhouders als weerspiegeling van de wijk

Wat opvalt en minder in de literatuur naar voren komt, is het belang van representatie bij de betrokken professionals op ontmoetingsplekken. In de gesprekken met bezoekers van de markt in Delfshaven dat zij het jammer vinden dat de kraamhouders zo zijn veranderd en er vrijwel geen kraamhouders zonder migratieachtergrond op de markt staan. De mensen die we hebben gesproken hebben daardoor minder het idee onderdeel te zijn van een echt superdiverse samenleving, met alle culturele groepen die daarbij horen. Het ontbreken van kraamhouders zonder migratieachtergrond wordt ook als een gemis ervaren, omdat dit zorgt voor minder diversiteit in het aanbod. Daarnaast heeft toegankelijkheid ook met inclusiviteit te maken, waarbij een prettige bejegening essentieel is (Wessendorf 2014). Een meer diverse samenstelling van de kraamhouders kan hierbij helpend zijn.

Onderzoeksmethode

Deze casusbeschrijving is onderdeel van het project Publieke familiariteit in de (super)diverse wijk van Kennisplatform Inclusief Samenleven. Voor deze casusbeschrijving zijn de onderzoekers één keer langsgeweest bij de drie onderzochte markten in het najaar van 2022. Tijdens deze bezoeken is geobserveerd, zijn er informele gesprekken gevoerd met bezoekers en vrijwilligers, en zijn medewerkers van de organisaties geïnterviewd. Tijdens deze bezoeken is met een marktmeester, een Wmo-medewerker, een bibliotheekmedewerker, zes kraamhouders en 20 bezoekers gesproken. Daarnaast zijn er twee beleidsmedewerkers markten van de gemeente Rotterdam geïnterviewd.

Utrecht, Krachtstation Kanaleneiland

Het Krachtstation is een multifunctioneel wijkcentrum in de Utrechtse wijk Kanaleneiland, dat door en vanuit de wijk zelf is opgezet. Het is gevestigd in een voormalig schoolgebouw van 13.000 vierkante meter en biedt onderdak aan sociaal ondernemers die iets betekenen voor de wijk. Studenten, Marokkaanse moeders, vluchtelingen, drop-out jongeren en stagiaires van het ROC lopen er door elkaar. Voor veel inwoners van Kanaleneiland is het Krachtstation een vertrouwde plek geworden.

Voorgeschiedenis

Het ontstaan van het Krachtstation gaat terug naar 2003. In het kader van het toenmalige grotestedenbeleid waren allerlei partijen bezig met plannen voor fysieke wijkverbetering. Een onderzoek van de Universiteit Utrecht onder bewoners van Kanaleneiland wees toen uit dat er vooral behoefte was aan ruimte voor startende bedrijfjes. Nathan Rozema, geboren en getogen in Kanaleneiland en destijds betrokken bij het wijkonderzoek, richtte samen met anderen de stichting 'Utrecht aan de Nijl' op. Met de gemeente en woningcorporaties Portaal en Bo-Ex is vervolgens gezocht naar een geschikte en betaalbare locatie voor een 'hybride' concept waarin naast bedrijven ook ruimte was voor feesten en bijeenkomsten. Dat verliep moeizaam omdat er geen subsidie mogelijk was als er ook feesten en partijen zouden plaatsvinden. Het werd, in de woorden van Rozema, 'een soort koelkastproject'.

Tot in 2013 het pand van het voormalige Hendrik van der Vlist College en later ROC Midden Nederland beschikbaar kwam. Aanvankelijk was bedacht om studenten in het pand onder te brengen, maar Rozema stelde voor om naast studenten ook ruimte te bieden aan mensen uit de wijk. Er is gestart met een opvang voor LVB-jongeren, een taekwondoschool en een dagopvang voor ouderen. Ook kwam er in eerste instantie een tijdelijke noodopvang voor Syrische vluchtelingen. Rozema: 'We zijn toen anti-kraak begonnen, daarna hebben we het pand getransformeerd en in 2016 uiteindelijk zelf gekocht. Sindsdien zijn we zelfvoorzienend. Dankzij de 217 studenten die voor weinig geld hierboven wonen, is het mogelijk om de huur voor gebruikers relatief laag te houden.' Het Krachtstation is daarmee onafhankelijk en draait zonder subsidies. Voor de toekomst wordt gekeken naar verbouwing en mogelijk zelfs verhuizing van het Krachtstation naar een aangrenzende locatie.

Superdivers Kanaleneiland

Toen de eerste ideeën voor het Krachtstation ontstonden, nu bijna twintig jaar geleden, was Kanaleneiland een van de meest multiculturele wijken van Utrecht. Destijds was bijna de helft van de inwoners van Kanaleneiland van Marokkaanse afkomst. Recent onderzoek van KIS (Van Wonderen et al. 2022) laat zien dat de culturele diversiteit sindsdien sterk toenam. Het aandeel inwoners met een Marokkaanse achtergrond daalde tussen 2009 en 2020 van 46 procent naar 32 procent in 2020. Ook de Turkse gemeenschap nam in omvang af: van 22 naar 15 procent. Enerzijds kwam dit doordat de nieuwbouw rond het

winkelcentrum betrokken werd door veel inwoners bewoners zonder migratieachtergrond (deze groep steeg van 16 procent in 2009 naar 29 procent in 2020). Anderzijds groeide zowel het aandeel bewoners met een overige Buiten-Europese en Europese migratieachtergrond weer een paar procentpunten toe.

Opzet en inrichting

Het Krachtstation ligt in het hart van Kanaleneiland, schuin tegenover het wijkwinkelcentrum. Om de hoek zit de bibliotheek en het wijkbureau van de gemeente. De begane grond van het Krachtstation biedt onderdak aan meer dan vijftien sociale ondernemers, waaronder een boksschool, dagbesteding voor jongeren met een ontwikkelingsstoornis of gedragsproblematiek, het 'Welkomhuis' voor vluchtelingen en nieuwkomers, Humanitas, Buurtzorg en Wijksupport. Ook Labyrinth, het onderzoeksbureau waarvan Rozema directeur is, is er gevestigd. Alle gevestigde ondernemers hebben een directe binding met Kanaleneiland. Dat partijen iets 'toevoegen' aan de wijk is een voorwaarde om gevestigd te zijn in het Krachtstation.

De Kuil

Centraal in het Krachtstation ligt 'De Kuil', de voormalige aula van het schoolgebouw, die plaats biedt aan 300 tot 350 bezoekers. In de ruimten eromheen zijn de verschillende bedrijfjes en instellingen gevestigd. In De Kuil worden uiteenlopende evenementen en bijeenkomsten georganiseerd: van buurtfeesten tot bokswedstrijden, en van musicals van nabijgelegen scholen tot bijeenkomsten van de Rabobank, de gemeente en de lokale ondernemerskring. Toen er rellen waren in de wijk, zijn er op initiatief van bewoners bijeenkomsten georganiseerd. En tijdens de coronapandemie is de ruimte gebruikt als vaccinatielocatie: 'Er is daar ook een noodopvang geweest en de mensen die hier destijds hebben gezeten, vinden het wel lastig om terug te komen hier', geeft de medewerker van het Welkomhuis aan.

De Kuil wordt verhuurd volgens het Robin Hood-model: voor partijen die geld hebben wordt een marktconforme huur gevraagd, maar bij gebruikers van het Krachtstation worden alleen schoonmaakkosten in rekening gebracht. Rozema: 'Ik denk dat het best bijzonder is dat het zo kan. Maar het is ook voortdurend een uitdaging. Je moet speelruimte hebben om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen.'

Ontmoetingsplekken als station

Rozema bedacht zelf de naam Krachtstation. Met de naam bouwde hij voort op het begrip krachtwijk van Ella Vogelaar, die in 2007 minister van wonen, wijken en integratie het krachtwijkenbeleid initieerde. Kanaleneiland was destijds een van de veertig krachtwijken. In zijn kantoor hangt een foto van Vogelaar op bezoek in de wijk. Ook koos Rozema heel bewust voor de term station: 'Op een station kruisen allerlei gebruikers elkaar. De diversiteit is enorm, en iedereen is onderweg naar een bestemming. Dat had ik hier ook voor ogen. Je komt hier

met een reden. Omdat je hier moet zijn voor stage, vechtsport, voor zorg, of om een koffietje te drinken. Je hebt hier de combinatie van studenten, draagkrachtige bewoners en jongeren met problemen. Daarom is de naam station gekozen.'

Ontmoetingsfunctie

Het Krachtstation is nadrukkelijk geen buurthuis, maar een wijkcentrum. Oprichter en coördinator Rozema legt uit dat het Krachtstation gericht is op alle inwoners van Kanaleneiland en niet op het organiseren van ontmoeting voor de bewonersgroepen die vaak gebruikmaken van 'klassieke' buurthuizen. Het faciliteren van contact is geen doel op zichzelf, maar wel een heel belangrijk neveneffect. Rozema: 'Er zijn hier allemaal dingen die voor de buurt essentieel zijn, maar je hebt niet door dat het allemaal bij elkaar komt. Er is horeca, waar echt van alles en nog wat komt, waar de LVB-doelgroep werkt. We hebben een werkplaats waar statushouders die fietsen opknappen. Het ontwikkelcentrum voor drop-out jongeren. Buurtzorg als wijkverpleegkundige en Wijksupport, waar stagiaires werken van twee ROC-scholen. Er zijn allerlei ervaringen die je hier opdoet en je meeneemt. Het is alleen niet georkestreerd.'

Linkjes leggen

Hoewel er lang niet altijd concrete gesprekken ontstaan en het contact veelal beperkt blijft tot visuele interactie, wordt de opzet van het Krachtstation door gebruikers sterk gewaardeerd. Oprichter van de boksschool FDC Centre: 'We proberen echt linkjes te leggen. De kracht van het Krachtstation is dat je elkaar tegenkomt en elkaar kunt versterken. Zo werken we met het Ontwikkelcentrum samen: zij hebben dagbesteding en gebruiken onze deze ruimte om activiteiten te organiseren als de ruimte vrij is. Of ik verwijs moeders van kinderen die hier komen sporten naar mijn collega van vrouwensport (Klarita-Fit). Want uit zichzelf zouden ze die stap nooit zetten, maar ik kan het zetje geven.'

Amina Berkane Abakhou, werkzaam als coach en coördinator van Wijksupport, een organisatie die in het kielzog van de thuiszorg praktische hulp biedt aan zorgbehoevende wijkbewoners, beaamt dat de samenwerking tussen de organisaties de grote sleutel tot succes is geweest. Zij werkt elke maandag en dinsdag in het Krachtstation en gaat altijd bewust in de centrale hal zitten, aan de rand van De Kuil: 'Iedereen kent elkaar hier. Veel bewoners van Kanaleneiland kennen het als groot buurthuis, maar je gaat nooit iedereen bereiken. Ik kan me heel goed voorstellen dat het krachtstation niet wordt bezocht door mensen die geen afspraak hier hebben. Daarom is het belangrijk dat je echt samenwerkt met iedereen. Het is echt een samenlevinkje waar we rekening met elkaar houden. Als er iets is, kun je bij elkaar aankloppen.'

Volgens een medewerker van het Ontwikkelcentrum is het niet alleen de mix van functies en doelgroepen waardevol, maar zorgt het gebouw zelf ook voor saamhorigheid: 'Er heerst wel echt een groepsgevoel; dat heeft misschien ook te maken met de mankementen van het gebouw. Het is een gebouw met een karakter, dat werkt ook verbindend. We bedienen moeilijke doelgroepen, die komen hier allemaal over de vloer. Dat maakt het ook wel een 'spannend' gebouw. Maar het is ook heel laagdrempelig.'

Voorbeeldfiguren uit de wijk

Wijkhost Abdel wordt betaald uit het ondernemingsfonds Utrecht en was actief op het gebied van jongerenbegeleiding. Hij is zelf ook ondernemer in de wijk en heeft nu de functie van 'wijkhost' op zich genomen: 'Omdat ik een voorbeeldfiguur in de wijk ben, komen heel veel jongeren naar mij toe met problemen. En die jongeren die ik niet kan helpen, stuur ik deze kant op. Naar Amina, of een andere collega van het Krachtstation. Ik hoef alleen een appje te sturen en dat weet ik of die jongere kan komen. Al die medewerkers van het Krachtstation, dat zijn stuk voor stuk voorbeeldfiguren.'

Abdel ziet dat het Krachtstation steeds bekender begint te worden. Dat zijn vooral de jongeren met een hulpvraag, maar niet veel directe wijkbewoners: 'Ik weet niet of er echt mensen uit de wijk komen. Wat moet je hier als buurtbewoner? Als je een doel hebt, kom je hier, voor bijvoorbeeld voor vrouwen alleen. Maar er moeten dan meer activiteiten komen voor de wijk. Er zijn ook Iftar-maaltijden. Daarom moet je mensen uitnodigen, dan komen ze wel.'

Hij ziet ten slotte dat er nog functies toegevoegd kunnen worden aan het Krachtstation, waardoor het nog meer een plek wordt voor de wijk: 'Maar dan moeten ze wel goed luisteren naar de andere organisaties in de wijk. Je wilt gewoon snel samen kunnen optrekken, ook met de activiteiten van de Kuil.'

Op het Krachtstation bevindt zich ook het Welkomhuis, een pilot van de gemeente. Het Welkomhuis is een doorverwijspunt voor alle mensen met een migratieachtergrond, maar vooral de bewoners die moeten inburgeren onder de nieuwe en oude wet inburgering. De organisatie gaat nu verhuizen, omdat het project te groot is voor de locatie. 'Dat is jammer', geeft een van de coördinatoren aan. 'Wat ik ga missen, is de samenwerking met de organisaties die hier zitten. Soms had ik gewild dat we meer naar elkaar hadden doorverwezen. Aan de andere kant zijn we echt samen met fietslessen bezig, met Labyrinth [Onderzoek & Advies] werken we veel samen als er projecten zijn voor onze doelgroep. De sportschool is ook een warm contact, daar kun je als vrouwelijke statushouder apart sporten. Met Renqli is er goed contact, de dagopvang Attifa. Dat zijn wel dingen die ontstaan doordat je hier vier dagen in de week bent. Je komt ook gauwer als hier evenementen zijn met elkaar in aanraking. Dan krijg je een partij warm die weer iets voor ons wilde organiseren. Dat is wel fijn.'

Foto: Ondernemende Kanaleneiland

Succesfactoren volgens geïnterviewden

- Het Krachtstation heeft een grote diversiteit aan functies, waardoor er onverwachtse contacten ontstaan tussen verschillende soorten groepen.
- Individuele ondernemers leggen verbindingen met elkaar en zorgen voor een gevoel van trots voor hun wijk.
- Het 'Robin Hood-model' van de Kuil maakt dat ook inwoners met een laag inkomen gebruik kunnen maken van de ruimte.
- Het gebouw is ontwikkeld in het belang van de wijk en om de wijk economie van Kanaleneiland te stimuleren. De link met (nieuwe) ondernemers is ook duurzaam omdat het Krachtstation onderdeel is van de ondernemersvereniging. Door die link is ook de samenwerking met wijkhost Abdel geïntroduceerd.

Reflectie

Ondernemerschap maakt trots

Wat we terug horen van verschillende medewerkers en betrokkenen die we spreken bij het Krachtstation, is dat de stevige rol van ondernemers zorgt voor een gevoel van trots ('er zijn voorbeeldfiguren') over de wijk economie van Kanaleneiland. Het Krachtstation is echt ontwikkeld vanuit en door de wijk en het kent een lange ontstaansgeschiedenis. Duidelijk is dat de in het Krachtstation gevestigde organisaties als het ware functioneren als de opbouwwerkers die ontmoeting tussen verschillende groepen moet stimuleren (WRR, 2020). Vrijwel zonder uitzondering voelen ze zich nauw betrokken bij de opzet van het Krachtstation en roemen ze betekenis van deze plek voor de wijk Kanaleneiland.

Funcziemenging

De geïnterviewde ondernemers roemen allemaal de meerwaarde van de diversiteit binnen het gebouw – funcziemenging in termen van Jane Jacobs (1961). Hoewel niemand de term gebruikt, schetsen ze hoe in het Krachtstation publieke familiariteit tot stand komt, zowel tussen ondernemers als bezoekers. Om via ontwerp bij te dragen aan ontmoeting pleit ze voor een inrichting van de ruimte die de organisaties zoveel mogelijk gemengd te houden met de doorgangsfunctie – ook als dit op gespannen voet staat met architectonische schoonheid en strakheid. Dit zien we bijvoorbeeld in de vorm van de Kuil. Wat minder goed uitpakt, is dat verschillende functies, waaronder de koffi corner en de boksschool, niet via de centrale hal bereikbaar zijn maar alleen vanaf buitenaf.

Niet het ideale gebouw voor ongedwongen ontmoetingen

Het Krachtstation is gevestigd in een voormalig schoolgebouw – een verouderd pand dat destijds met een andere bestemming is ontworpen. Hierdoor heeft het gebouw een enigszins introverte uitstraling, waardoor een argeloze bezoeker er wellicht minder makkelijk binnenstapt. Verschillende functies zitten enigszins 'verstopt' zijn in het gebouw. Daardoor ontstaat er weinig 'loop' in het gebouw. Met uitzondering van momenten waarop activiteiten in 'De Kuil' worden georganiseerd, is het in de hal en bij de entree meestal rustig. Mede hierdoor lijken de meeste bezoekers zich direct naar hun bestemming in het gebouw te bewegen. Het Krachtstation wordt minder bezocht door mensen die er geen afspraken hebben; dit maakt het des te waardevoller dat verschillende geïnterviewde ondernemers vertellen bezoekers of cliënten naar elkaar door te verwijzen en elkaar te helpen bij het aantrekken van deelnemers of gebruikers uit de wijk.

Onderzoeksmethode

Deze casusbeschrijving is onderdeel van het project Publieke familiariteit in de (super)diverse wijk van Kennisplatform Inclusief Samenleven. Voor deze casusbeschrijving zijn de onderzoekers drie keer langs geweest in de zomer en het najaar van 2022. Tijdens deze bezoeken is geobserveerd, zijn er informele gesprekken gevoerd met medewerkers, en zijn de medewerkers van het WelkomHuis, de sportschool, het Ontwikkelcentrum en de Wijkhost geïnterviewd. Ook hebben we de oprichter van het Krachtstation geïnterviewd.

Bronnen

Blokland, T. (2009). 'Van ogen op straat naar oog voor elkaar – Jacobs' these en sociale veiligheid.' In: Franke, S. en G.J. Hospers (red.), *De levende stad. Over de hedendaagse betekenis van Jane Jacobs*. SUN Trancity.

Eijk, G. van, & Schreuders, H. (2010). *De vier seizoenen van de Poptahof. Ontmoeten in de publieke ruimte*. SEV.

Hoekstra, M.S., & F.M. Pinkster (2017). 'We want to be there for everyone': imagined spaces of encounter and the politics of place in a super-diverse neighbourhood'. *Social & Cultural Geography*, 20(2), 222-241.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House.

Kleinhans, R., & Bolt, G. (2010). *Vertrouwen houden in de buurt. Verval, opleving en collectieve zelfredzaamheid in stadsbuurten*. Nicis Institute.

Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people. How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. Crown.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2005). *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Adviesorgaan RMO.

Seeland, K., Dübendorfer, S., & Hansmann, R. (2009). Making friends in Zurich's urban forests and parks: The role of public green space for social inclusion of youths from different cultures. *Forest Policy and Economics*, 11(1), 10-17.

Visser, K., & Van Aalst, I. (2022). Neighbourhood Factors in Children's Outdoor Play: A Systematic Literature Review. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 113(1), 80-95.

Wessendorf, S. (2014). *Commonplace diversity: Social relations in a super-diverse context*. Springer.

WRR (2020). *Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Zwaard, J. van der, & Specht, M. (2013). *Betrokken burgers & betrouwbare overheid. Conditie en competenties voor burgerkracht in de buurt*. EUR/ Kenniswerkplaats Leefbare Wijken.

Colofon

Financiers: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Auteurs: Matthijs Uyterlinde, Anneke Brock, Susan de Vries, Joline Verloove
Met medewerking van: Nynke van Duijn, Lily van den Broek
Foto omslag: ANP, 10507588, Thomas Schlijper
Foto binnenwerk: KIS (tenzij anders vermeld)

Uitgave: Kennisplatform Inclusief Samenleven
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 2300 799
E info@kis.nl | www.kis.nl

De publicatie kan gedownload worden via de website van Kennisplatform Inclusief Samenleven: www.kis.nl.

ISBN: 978-94-6409-219-6

© Kennisplatform Inclusief Samenleven, Utrecht, maart 2023

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial
reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

